

Hiba ТЫДНЁВІК БЕЛАРУСАЎ У ПОЛЬШЧЫ

"Арлянам" 60 гадоў 🖙 9

http://niva.iig.pl redakcja@niva.iig.pl

Цана 2,00 зл. (VAT 0%)

P 2

Веслаў Ганчарук 🖙 3

№ 34 (2623) Год LI

Беласток, 20 жніўня 2006 г.

КРЫЖЫ на суст

PL ISSN 0546-1960

Святая гара Грабарка адыграла вялікую ролю ў гісторыі Праваслаўнай царквы на Падляшшы. Зараз на Святой Гары знаходзіцца пяць аб'ектаў рознай мастацкай і гістарычнай каштоўнасці ў складзе манастырскага комплексу св.св. Марыі і Марфы. Гару парастае стары сасновы лес, а галоўную царкву акружае "лес" крыжоў, тысячы якіх штогоду прыносяць паломнікі на свята Праабражэння Гасподняга.

Паводле народнага падання, на Святой Гары Грабарцы аб'явілася ікона Спаса Збавіцеля. Спасам людзі назвалі нерукатворную ікону Збавіцеля. Спасам называюцца таксама святы: 14 жніўня першы Спас або Спас мокры і 19 жніўня другі Спас Праабражэнне Гасподняе або яблычны Спас ці Спас на гары.

Культ Спаса Збавіцеля на Падляшшы развіваўся з XIV да XVII ст. Яму прысвячаліся многія цэрквы і манастыры. На Святой Гары Грабарцы пакланенне іконе Спаса Збавіцеля захавалася да сённяшніх дзён.

Цяжка сказаць, чаму менавіта гара Грабарка стала месцам гэтага культу. Адны мяркуюць, што яна была абрана з увагі на захаваныя ў народнай памяці ранейшыя культавыя традыцыі, іншыя — што дзеля выкаранення далей культываваных патаемных дахрысціянскіх абрадаў; выбар Грабаркі выкарыстоўваў прывязанасць людзей да язычніцкага свяцілішча са спецыфічным мікракліматам.

На Грабарцы свята Праабражэння Гасподняга ўрачыста адзначаецца з 1710 года. Свята мае ўкараненне ў Святым пісанні і з'яўляецца адным з вялікіх дванадзесятых свят гадавога цыкла Праваслаўнай царквы. Ісус Хрыстос у размове са сваімі вучнямі згадаў, што дзеля збаўадпакутаваць, памерці і на трэці дзень уваскрэснуць. Але вучні не разумелі гэтага плана і таму Ён забраў з сабою траіх з іх — Пятра, Іаана і Якава — на гару Фавор і там пераўтварыўся перад імі: аблічча Яго заззяла як сонца, адзенне Яго пабялела як святло. Перад вучнямі з'явіліся ў славе Майсей і Ілья. Асяніла іх светлае воблака, з якога пачуўся голас: "Гэта ёсць сын мой улюблёны, у Якім Мая добрая воля, Яго і слухайце". Так Бог Айцец аб'явіў апосталам, кім з'яўляецца Ісус Хрыстос, што Яму трэба верыць і ісці за Ім.

Сваім праабражэннем на гары Фавор Ісус Хрыстос паказаў усім людзям нашу канчатковую мэту, якой з'яўляецца ўнутранае праабражэнне чалавека і захад у Царства Славы. Жыццё чалавека павінна нагад-

ваць усход на Гару, акт самаахвярнасці і высілку.

Паломнікі, ідучы на Святую Гару Грабарку нясуць з сабою пакутныя крыжы з надзеяй атрымаць Божае памілаванне. У 1987 годзе вакол Праабражэнскай царквы стаяла больш за дзесяць тысяч драўляных крыжоў; яны рознай велічыні: ад вельмі малых, якіх носяць лення людзей павінен будзе многа на шыі, да велізарных, калі несці адзін крыж зможа толькі некалькі дужых мужчын.

> Крыжы на Грабарку людзі нясуць ад стагоддзяў. Гэта людзі старыя і маладыя, дзеці, хворыя, засмучаныя, шукаючыя падмацавання і падбадзёрання, удзячныя. Часта велічыня прынесенага крыжа адлюстроўвае велічыню і важнасць інтэнцыі. На крыжах красуюцца надпісы на розных мовах, надпісы выкананыя рознымі тэхнічнымі прыёмамі, каліграфію і крывулі, літары выразаныя долатам, напісаныя памазком і шарыкавай ручкай.

> У надпісах паломнікі часта хваляць, дзякуюць або просяць. Найчасцей просяць здароўя і аздараўлення. Вернікі ахвяруюць крыжы, каб міласцівы Бог дараваў ім грахі.

> Крыж, як сімвал хрысціянства, ужываецца з 312 года, калі былі

спынены ганенні на хрысціянства. Праваслаўная царква згадвае пра тайну крыжа ў набажэнствах Вялікага посту, Вялікага тыдня і ў свята Уздзвіжання крыжа Гасподняга, а таксама пры нагодах асвячэння новых крыжоў.

Людзі вераць у моц крыжа. Са знакам крыжа просяць паратунку і велічаюць Бога. Дзеля гэтага крыжы стаўляюць у пачатку ці канцы вёскі, на межах прыходаў і вясковых палёў, на ростанях дарог, побач хат каб засцерагалі іх жыхароў. Крыжы стаўляюць на магілах і на купалах цэркваў, нясуць іх як ахвяраванні на асабліва шанаваныя месцы, як, напрыклад, на Святую Гару Грабарку.

Крыж ва ўсходнім хрысціянстве мае дыяганальную ніжнюю перакладзіну. Хрысціяне ўшаноўваюць крыж здаўна. Гістарычныя крыніцы паказваюць, што таемная сіла крыжа была аб'ектам пакланення яшчэ ў дахрысціянскі час.

Крыж, пасрэдніцтвам якога быў заключаны новы запавет Бога з чалавекам, кожнаму хрысціяніну астаецца сродкам збаўлення. Людзі вераць у збаўчую моц крыжоў, таму з ахвярай паломнічаюць у намоленыя месцы, паказаныя ім Богам.

Тэкст і фота Міхала МІНЦЭВІЧА

Якія прынцыпы

NR INDEKSU 366714

Віктар САЗОНАЎ

Са школьных падручнікаў гісторыі вядома, што войны бываюць справядлівымі і несправядлівымі. І гістарычная навука яшчэ зусім нядаўна бралася вызначыць па гэтым параметры кожную вайну. Але сённяшні час паставіў у тупік нават самых мудрых даследчыкаў. Тое, што адбываецца цяпер, паказвае на тое, што чалавецтва звар'яцела канчаткова...

За Дубровай

Аляксандр ВЯРБІЦКІ

Вакол жвіроўкі, што вядзе ў Крапіўна ад шашы з Дубровы ў Ліпск, палі рупліва абсеяны збожжам і дзе-нідзе абсаджаны бульбай. Толькі ўзгорак перад самой вёскай пакінуты аблагом. У Крапіўне ніякага руху на вуліцы няма, але заўважаю двух мужчын — аднаго каля сарака гадоў, другога ў два разы старэйшага. І, згадваючы абсеяныя палі, распытваю іх пра мясцовае гаспадаранне...

Выдавецтва Барыса Клецкіна

Сяргей ЧЫГРЫН

Беларускія выдавецтвы ў Вільні неслі асвету нашаму народу па ўсёй Беларусі, ва ўсе гарады, мястэчкі, вёскі, хутары. Яны друкавалі беларускія газеты, часопісы, падручнікі і кнігі, па якіх вучыўся чытаць наш люд, творы якіх вывучалі і запаміналі. Ды і людзі ведалі тых, хто родныя беларускія кнігі пісаў і друкаваў...

У Саколю

P11

Міра ЛУКША

Саколе, маленькую вёску распаложаную сярод лясоў Кнышынскай пушчы, на закрытым чыгуначным шляху з Беластока ў Зубкі, пасля дзесяці гадоў старанняў са светам спалучае асфальтавая дарога, якую зафундавала ім за мільён трыста тысяч злотых Міхалоўская гміна. Апошні цягнік ад'ехаў адсюль у 2000 годзе. Мелі толькі трохкіламетравую грунтовую дарогу праз лес...

Гісторыя Івана Снапа

FIV

Уладзімір СІДАРУК

Гісторыя ссыльнога Івана Снапа з Пашкоўшчыны заблытаная ды таямнічая. Ягоны сябра, Васіль Верамчук з Вулькі-Тэрахоўскай, сказаў такое:

 Сустрэліся мы з Іванам у Сярэбраным Бары пад Масквою. Неўзабаве перавялі нас у пасёлак Шыманіха Горкаўскай вобласці. Каля трох гадоў былі разам. Пасля мяне паслалі ў Якуцкую АССР, а Іван Сноп застаўся...

Якія прынцыпы

Са школьных падручнікаў гісторыі вядома, што войны бываюць справядлівымі і несправядлівымі. І гістарыч-

ная навука яшчэ зусім нядаўна бралася вызначыць па гэтым параметры кожную вайну. Але сённяшні час паставіў у тупік нават самых мудрых даследчыкаў. Тое, што адбываецца цяпер, паказвае на тое, што чалавецтва звар'яцела канчаткова. І на кожнае дзеянне, у тым ліку і ваеннае, знаходзіцца безліч людзей і нават краін, якія выказваюць супрацьлеглыя думкі наконт таго, хто вінаваты.

Чалавецтва вядзе бесперапынную і самую знішчальную вайну. Вайну само з сабой. І там, дзе ўзрываюцца бомбы, і там, дзе пакуль што разумным чалавекам удаецца знішчаць сваіх апанентаў шляхам правасуддзя, ці дакладней сказаць — судамі ды астрогамі, ці іншымі хітрымі і нібыта законнымі прыдумкамі, пасля рэалізацыі якіх той, супраць каго яны былі скіраваныя, думае, што лепш была б вайна. У пытанні як нашкодзіць свайму бліжняму людзі вельмі вынаходлівыя. Калі ўважліва слухаць паведамленні інфармацыйных каналаў, то, здаецца, добрых навін не бывае зусім. То ракетны ўдар, то тэрарыстычны акт, то высадка войскаў, то арышты ды пакаранні. Як кажуць, лепшая навіна гэта брак усякіх навін. Толькі вось лепшая навіна не спяшаецца пацешыць вуха грамадства сваёй адсутнасию, а ў газетных загалоўках усё больш гучыць тэма трэцяй сусветнай вайны.

Галоўная ўвага свету зараз скіраваная на ізраільска-ліванскі канфлікт. I тут, пра тое, на чыім баку праўда, існуюць зусім супрацьлеглыя думкі. Дзіўна. Здаецца, усе людзі прыкладна аднолькавыя. Прыкладна падобна разважаюць пра дабро і зло, вучаць сваіх дзетак таму, што такое добра, і што такое блага. А тут многія дарослыя, адукаваныя і вопытныя палітыкі ніяк не могуць "разабрацца" хто вінаваты. Спыталі б у сваіх дзяцей. Тыя хутка знайшлі б праўду, бо не маюць хітрыкаў. Задалі б сваім бацькам толькі адно пытанне: "А хто першы пачаў?" і ўсё было б зразумела. Іншая справа дарослыя. Іх не ўсіх і цікавіць такое дзіцячае пытанне, дзе праўда. У іх, як яны думаюць, вялікія дзяржаўныя інтарэсы, высокая місія, нават абранасць.

I ім неабавязкова звяртаць увагу на пошук праўды. Яны перакананыя, што яе няма зусім. І яшчэ ў іх вострая патрэба перамагчы сваіх апанентаў не важна якім коштам. І прычым тут такія "дробязі" як справядлівасць?

Галоўная рэч, дзеля якой сапраўды варта ствараць дзяржаву — гэта абарона справядлівасці. Каб грамадства адчувала, што можа спакойна жыць і працаваць, а дзяржава паклапоціцца, як забяспечыць спакой і справядлівасць. Для таго і створана ў кожнай краіне сістэма права, дзе галоўным прынцыпам ёсць непазбежнасць пакарання за злачынствы. І калі разважаць так, згодна з галоўным прынцыпам юрыспрудэнцыі (як вядома знешняя палітыка — гэта заўсёды працяг унутранай і, значыць, працуе па тых самых прынцыпах), то Ізраіль абавязаны шукаць тых, хто скраў яго грамадзян. Інакш дзеля чаго ён патрэбны сваім жыхарам. Але і на гэты конт меркаванні моцных у ваеннай сферы краін разбегліся ў супрацьлеглыя бакі.

Амерыканцы падтрымліваюць Ізраіль. Неяк неадважна, але падтрымліваюць. Еўропа выразна не падтрымлівае нікога. Сённяшняе расійскае кіраўніцтва асуджае дзеянні Ізраіля, бо яны нібыта не адэкватныя тым, што зрабіла ліванская арганізацыя "Хізбала". А тая арганізацыя захапіла ў палон пару ізраільскіх, нічога кепскага ім не зрабіўшых, салдат. Цікава, што прапаноўвае Масква Ізраілю, гаворачы пра адэкватныя меры? Няўжо таксама захапіць у палон некалькі ліванскіх, таксама ні ў чым невінаватых грамадзян? А калі тэрарысты з нейкай краіны падарвуць дзіцячы садок? Няўжо ў адказ трэба падарваць дзіцячы садок у той краіне? Як разумець гэтую сістэму адэкватных мераў, якую прапаноўвае Крэмль? Адказ просты. Крэмль і не збіраецца разглядаць сітуацыю з прынцыпаў справядлівасці. І не толькі гэтую. Бо як згадвалася, знешняя палітыка — усяго толькі працяг унутранай. А якая там унутраная, зноў жа не сакрэт.

Вялікай бяды не было б, каб нейкая, ці нават некалькі нейкіх краін забыліся пра тое, што рашэнні трэба прымаць, зыходзячы з прынцыпаў справядлівасці, а не з сумніўных падыходаў зменлівай мэтазгоднасці. Але калі амаль увесь свет дзеліцца на лагеры, якія носяцца са сваімі вар'яцкімі ідэямі, падмяняючы імі разуменні праўды і справядлівасці, то можна меркаваць, што трэцяя сусветная вайна ўжо пачалася. Як мінімум у людскіх галовах.

Віктар САЗОНАЎ

Мы не Яносікі, мы янычары

На мінулым тыдні, едучы на адпачынак у Славакію, пашчасціла мне праехаць на аўтобусе цераз усю Польшчу. Па-

дарожжа туды і назад ды назіранні праз шыбы аўтобуса навеялі на мяне толькі сум і жаль з-за нашай падляшскай эканамічнай і духоўнай беднасці. Мінуўшы Варшаву, аж да самой мяжы, уся Польшча — гэты вялікі інвестыцыйны плацдарм. Усюды працуюць будаўнічыя машыны, узводзяцца новыя дамы, дарогі, прадпрыемствы. Мітусня нагадвае чарговую гаспадарчую рэвалюцыю. І калі жылі бяшчэ пісьменнікі-апалагеты самых вялікіх будоўляў сацыялістычнага рэалізму, іх захапленне сённяшнімі капіталістычнымі, тэхналагічнымі навінкамі магло б іх давесці толькі да поўнай экзальтацыі. Але сёння амаль ніхто з інтэлектуалаў гэтым не захапляецца, а наадварот, яны занепакоеныя адміраннем духоўных каштоўнасцей у працэсе індустрыяльнай глабалізацыі. Але, папраўдзе, ніводзін з іх не кідаецца пад машыны, ані не збіраецца іх падпальваць. Проста, звычайна наракаюць.

А ў нас цішыня ды чарговыя гектары пасаджанага лесу, якім маем права захапляцца ў сваёй апошняй вандроўцы ў запаветную краіну вечнай шчаслівасці. І на Падляшшы нашым пашыраюцца і ўзнікаюць толькі новыя могільнікі, а не прадпрыемствы і новыя месцы працы. Але гэта таму, што для большасці нашых войтаў, бурмістраў ці прэзідэнтаў па іхняй светагляднай, містычнай натуры бліжэй і лягчэй выступаць у ролі янычараў чымсьці Яносікаў. Яносікаў у сённяшнім разуменні, якія не баяцца і ведаюць як змагацца, каб "забраць" грошы ў багатых еўрапейскіх і польскіх устаноў на патрэбы сваіх жыхароў. Але навошта змагацца, калі лепей быць звычайным янычарам — паслухмяна клапаціцца пра палітычныя інтарэсы сваіх паноў, а не змагацца за лёс і будучыню звычайных грамадзян. Цынічны Ежы Урбан (маладым чытачам "Нівы" прыпомню, што ў час ваеннага становішча ў Польшчы быў ён прэс-інфарматарам урада), калі ЗШАўвялі эканамічныя санкцыі супраць дзяржавы, любіў паўтараць, што нягледзячы на гэта ўрад і так пракорміцца сам і разам з ім ягоныя янычары. І неўзабаве, сёлетняй восенню, у час самаўрадавых выбараў армія палітычных янычараў пойдзе змагацца за нашы галасы і толькі за свае інтарэсы, бо ім напляваць на нашы эканамічныя, культурныя ці нацыянальныя патрэбы. Калі б было інакш, то абсалютны козыр нашага ваяводства, ягоная беларуская адметнасць, быў бы гонарам, а не як дагэтуль скрываным сорамам для кіруючых.

Не без віны і наша, сваё янычарства. Распавядаў мне адзін мой знаёмы, што ў адной з беларускіх, праваслаўных гмін выконваючым абавязкі войта ў канцы кадэнцыі быў назначаны паляк з суседняга горада. Гмінныя чыноўнікі, беларусы, без аніякіх загадаў, самі па сабе, давай хуценька на сваіх працоўных месцах ставіць і ў вокнах наклейваць партрэты памерлага папы рымскага. І ўсе яны задаволеныя і шчаслівыя, абы толькі далей служыць пад новым панам. Вось вам беларуская школа янычараў.

Пры такой бесхрыбетнасці можна нас зневажаць, таптаць ды вешаць на ўмоўным Яносікавым круку. А Яносік, каб вы ведалі, не быў польскім, але славацкім разбойнікам. Павесілі яго ў 1713 годзе на рынку ў невялікім гарадку Ліптоўскім Мікулашу. Ягонай адвагай ды мужнасцю захапляліся не толькі прыгонныя славакі. Сваю павагу да легендарнага разбойніка пераказвалі яны наступным пакаленням у выглядзе народных песень ды вершаў. У нашай гістарычнай міфалогіі і ў вуснай народнай творчасці не чуваць пра такіх герояў. "Тры танкісты" і "Кацюшы" так разаралі і расстралялі нашы мазгі і душы, што не засталося ў іх месца на сваю культурную спадчыну і далейшую пераемнасць. А ў тым жа самым славацкім Ліптоўскім Мікулашу, у якім пражывае крыху больш за трыццаць тысяч жыхароў, знаходзіцца аж пяць музеяў, не гаворчы аб прыватных мастацкіх галерэях, якіх проста не злічыць. Дай Божа розум асобам адказным за беларускі музей у Гайнаўцы, каб пакарысталіся яны шанцам, да якога адклікаецца назва самой установы. Хай y ёй будзе месца i для беларускix змагароў Беласточчыны, а не толькі для прыгоннага янычарства продкаў і духоўнай скалечанасці іх манкуртных нашчадкаў.

Яўген ВАПА

Вачыма еўрапейца

Пад д'яблавым хвастом

Ад гадоў, асабліва перад выбарамі ці то парламенцкімі, а асабліва самаўрадавымі, агучваюцца рознага роду абяцанні паправы

якасці жыцця ў падляшскіх гмінах, значыць, у гэтай частцы Усходняй сцяны. Пасля г.зв. практыка паказвае, што тое жыццё ідзе сваім, да гэтай пары бедным, шляхам. З зацікаўленнем,

але і са здзівам прачытаў я пра вынікі доследаў апублікаваных у штодзёнцы "Rzeczpospolita". Краналі яны кандыцыю польскіх гмін, а асабліва іх інвестыцыйную спраўнасць. Аказалася, што толькі адзін самаўрад у Польшчы не выдаў летась ні аднаго злота на гэтую мэту. Гэта гміна Дубічы-Царкоўныя. Як напісалі аналітыкі, агулам ва ўсёй краіне датычна гмінных фінансаў

не было закепска: "У самаўрадавыя касы трапіла больш грошай, чым прадбачылі скарбнікі. Меншы, чым прадбачваўся, быў гмінны дэфіцыт. Зменшанне субвенцый з дзяржаўнага бюджэту для адзінак тэрытарыяльнага самаўрада ў падатку CITi PIT аказалася мець добры ўплыў на фінансы. Асабліва таму, што маем дачыненне з гаспадарчым ажыўленнем і лепшымі вынікамі прадпрыемстваў. У самаўрады трапіла намнога больш грошай з падаткаў CIT і РІТ". Далей можна прачытаць, што польскія гміны атрымалі высокія прыбыткі з падаткаў і лакальных аплат (транспартныя, скарбовыя аплаты, падаткі ад нерухомай маёмасці). І так, пэўна, ёсць у вялікіх гмінных асяродках і меншых, лепш чым Дубічы распаложаных, гістарычна багацейшых.

— Нельга параўноўваць гміны. Наш бюджэт найменшы ў ваяводстве. Гміна малалюдная. Прыбыткі ад падатку ад фізічных асоб гэта толькі 200 тысяч у год, а мусім утрымаць хоць бы школу з амаль 150 вучнямі, — заявіў Мікола Лаўрыновіч, сакратар Дубіцкай гміны.

Яшчэ пяць гадоў таму пражывала ў гэтай гміне няпоўныя дзве з паловай тысячы жыхароў. Як акінуць вокам з ваколіц адпачынкавага цэнтра "Бахматы", шмат хат стаіць пустымі. Свой шанц, але ў рамках сваіх магчымасцей, Дубічы стараліся выкарыстаць, Падключаны да водаправоднай сеткі ўсе вёскі, увялі святлаводы, мадэрнізавалі ўсе вугальныя кацельні, паклалі асфальтавае палатно на дарогі, выбудавалі ачышчальню сцёкаў і сістэму каналізацыі, разбудавалі "Бахматы". Летась урэшце сплацілі доўг за пабудову школы. Якраз ён у значнай ступені блакіраваў леташнія інвестыцыйныя магчымасці. Іншая справа, гэта мізэрныя фінансавыя магчымасці самой гміны, якія вынікаюць з уласных даходаў. У прынцыпе ёсць так, што каб хадайнічаць за грошы звонку на інвестыцыі, значную суму, найчасцей палову, трэба мець у гміннай касе.

Сёння, карыстаючыся інвестыцыйнай прапановай, змешчанай на інтэрнэт-старонцы гміны, можна тут купіць чатыры

невялікія ўчасткі над вадасховішчам ды былую школу ў Грабаўцы і барак-руіну ў Чахах-Арлянскіх. Прадпрымальніцтва як такое тут не квітнее, бо тут і ненадта прывабная інфраструктура, і распалажэнне як у д'ябла пад хвастом.

— Мы прасілі ў маршалка ваяводства, каб дапамог нам у рамках ваяводскага кантракту ў аднаўленні вадасховішча на Арлянцы. Маршалак абяцаў, ды дагэтуль нічога з гэтага не атрымалася, — наракае сакратар гміны.

Гміна прабуе рэкламавацца: "Гэта сапраўдны рай для любіцеляў кантактаў з прыродай. Чыстая прырода — разлеглыя лясы, чыстае паветра, адсутнасць прамысловасці — козыры, дзякуючы якім гміна з'яўляецца дасканалым месцам адпачынку".

Такіх гмін як Дубічы-Царкоўныя на Падляшшы значна больш. Варта, каб жыхары рэгіёна памяталі аб гэтым, як жылося ім за апошнія гады, асабліва перад самаўрадавымі выбарамі, не толькі гміннымі, але і ваяводскімі.

Мацей ХАЛАДОЎСКІ

ЛЮДЗІ ТРЫМАЮЦЦА ЗЯМЛІ

У Хільмоны, што ў Навадворскай гміне Сакольскага павета, аўтобус у будзённы дзень не ездзіць і дабірацца туды прыходзіцца пяшком ад Бянёўцаў праз Дубасна. Ад апошняй вёскі ў Хільмоны дарога палявая, рупліва аддзеленая правадамі ад невялікіх нават лапікаў пашы. Бо пашы тут, у даліне ракі Сідэркі, не запушчаныя, як гэта даводзіцца часта бачыць у далінах больш паўднёвых рэк Беласточчыны. Ды і палі тут таксама абрабляюцца, даюць плён.

З солтысам Хільмонаў Веславам Ганчаруком дамовіўся я на сустрэчу ў хільмонаўскай краме. Але ў дамоўленую пару яго там няма; пільныя абавязкі затрымалі яго ва Управе гміны. Бо спадар Ганчарук не толькі салтысуе сваёй вёсцы — дарэчы, ужо дваццаць пяць гадоў! але запар з'яўляецца і гмінным радным; дабіцца ў яго вольнага часу для размовы не так лёгка.

На пачатак пытаю пра гаспадаранне ў ягоных Хільмонах, пра тую дбаласць аб кожным лапіку зямлі, якая Дуброўшчыну адрознівае ад паўднёвай часткі Падляшскага ваяводства ці нават паўднёвых акраін Сакольскага павета.

Яшчэ крыху земляробаў гаспадарыць на сямейных кавалках, адказвае спадар Ганчарук. — Чатырох сялян спецыялізуецца ў гадоўлі малочных кароў. Двух з іх маюць механізаваныя аборы, у аднаго — транспарцёр для выдалення нечыстотаў. Тыя, што не маюць умяшчальнікаў, возяць малако ў бітонах у пункт прыёму ў Дубасне; яны яшчэ не перавялі сваіх абораў на новы лад.

Чатырох сялян займаюцца гадоўляй коней сакольскай пароды. У аднаго дваццаць пяць коней, у двух па восем і ў мяне — дзесяць. Нашы коні мясныя, іх забірае фірма з Дубровы-Беластоцкай на экспарт у Італію.

Адзін земляроб вырошчвае гародніну: квяцістую капусту, браколі, белую капусту і стручковы перац: прадае свае прадукты на біржах і пастаўляе непасрэдна ў дуброўскія крамы.

Іншыя гаспадары трымаюць на свае патрэбы крыху свіней, крыху кароў, але малака яны не здаюць, бо не выраблялі сертыфікатаў.

У іншых вёсках Навадворскай гміны гаспадары таксама займаюцца жывёлаводствам, яшчэ не ўсе маюць умяшчальнікі, але ўсё прыстасоўваюцца да новых патрабаванняў. Есць 1 свінаводы, 1 паляводы. Людзі трымаюцца палёў, бо хаця Еўра- ў нашай гміне было ўзведзена пяць саюз дае сродкі на аблясенне грунтаў пятага і шостага класаў, аднак толькі двух сялян пакарысталіся гэтай прапановай.

Цікаўлюся Бобрай-Вялікай, дзе між Новым Дваром і Хільмонамі стаіць некалькі жылых блокаў, якія з'яўляюцца свайго роду паметкай пэгеэраў.

- Быў там калісь маёнтак сям'і Тамашэўскіх. Іх спадкаемцы хадайнічаюць за нейкай кампенсацыяй за спадчыну. Пасляпэгеэраўскія землі, якімі загадвае Агенцтва сельскагаспадарчай маёмасці казны, арандуе цяпер адзін земляроб. А вось сорак гектараў тамашніх рыбных ставаў з прылеглымі грунтамі (у гэтым ліку семнаццаць гектараў пад вадою)

Веслаў Ганчарук

Агенцтва ў пагадненні са спадкаемцамі перадало гміне; спадкаемцы выказалі жаданне частку колішняй уласнасці сваіх продкаў пакінуць мясцоваму насельніцтву. Цяпер кожны можа там лавіць рыбу, толькі няма каму яе разводзіць.

- А як тут выглядае дэмаграфія? — цікаўлюся, якія рукі так абрабляюць мясцовую зямлю, прыводзяць машыны ў рух.
- Калі вясковае апалчэнне рушыла ў гарады, яно ў тых гарадах і засела, а ў вёсках засталіся бацькі, якія перапісалі зямлю на сваіх гарадскіх нашчадкаў. Маладыя гараджане бяруць даплаты, а зямлю абрабляюць іх вясковыя бацькі.

У школьным і гімназічным узросце сямёра дзяцей, пяцёра ў дашкольным узросце. Ад трох гадоў у Хільмонах не нарадзілася ніводнае дзіця.

- А што з пасляшкольнымі будынкамі на тэрыторыі гміны?
- У рамках рэалізацыі закліку "Тысяча школ на тысячагоддзе школ. Толькі ў адной адбываецца навучанне, апошнія пустуюць. Былі хадайніцтвы за іх нейкае выкарыстанне, але нічога з іх не атрымалася.
- Мо каторы будынак падышоў бы пад дом для састарэлых?
- Гэта рызыкоўнае мерапрыемства і няма ахвотных брацца за такую справу
- · А як жыць пажылым людзям? Па нядзелях толькі прыязджае ў Хільмоны аўтобус, каб яны маглі па сутнасці толькі адно памаліцца... А як ім афармляць будзённыя справы, лечыцца?
- Калісь з Хільмонаў ездзілі аўтобусы ў Дуброву і Новы Двор, але з прычыны браку пасажыраў іх

курсіраванне было спынена. Многія людзі маюць свае машыны. Тыя, што іх не маюць, карыстаюцца суседскай дапамогай; часам я, як солтыс, ім дапамагаю. У крайнім выпадку можна пакарыстацца таксі курс у Дуброву каштуе дваццаць пяць злотаў.

Ды і дарогі ў нас дрэнныя...

- Цяпер жа ўсюды будуюць дарогі за сродкі з Еўрасаюза.
- Але да тых сродкаў трэба ўнесці ўласны пай. А наша гміна сядзіць у крэдытах, якія бралі каб закончыць пракладку водаправодаў.
- Вось-вось: чаму ў Кудраўку кладуць трубы з Сідэркі?
- Гэта не з Сідэркі. Трубы кладуць з кудраўскіх хутароў у Кудраўку, якая будзе пазней падключана да водазабору ў Новым Двары; апошняя пракладка адбудзецца, калі будзе прыбрана збожжа з палёў. У гэтым годзе ваду атрымаюць Кудраўка, Сынкоўцы і Бянёўцы.
- раўкай і Бянёўцамі?
- Там ужо вада ёсць. Пасля ў нашай гміне астанецца для пракладкі каля дзесяці кіламетраў труб на далейшыя калёніі.
 - Як тут людзі лечацца?
- У Новым Двары штодзень прымаюць сямейны лекар і дантыст. Простыя дамашнія працэдуры, як уколы, выконвае Caritas, якія гміна кампенсуе дробнымі павіннасцямі, напр. купляй паліва. Скорая дапамога і шпіталь — у Дуброве.
- У Навадворскай гміне мае крыніцы унікальная рака — Бобра (Бебжа). Гэта зачэпка для турызму...
- Агратурызму ў нас няма, але трэба будзе нешта ў гэтым напрамку падумаць. У нас атачэнне Бебжанскага нацыянальнага парку. Наша гміна належыць да Камунальна-

га саюза "Бебжа". Гэта буйное згуртаванне, да яго належыць м.інш. Аўгустаў, мае далучыцца Візна. Мэтай гэтай суполкі з'яўляецца хадайніцтва за еўрасаюзнымі сродкамі. Ужо выканана супольная сартавальня адкідаў у Далістове. Зараз у нашай гміне размяркоўваем кашы для смецця. Пакуль людзі да іх не спяшаюцца, бо ад аднаго каша трэба плаціць па сем злотаў у квартал. Але ўжо ў 2009 годзе кожны селянін павінен выказацца, куды будзе здаваць адкіды.

- А як маюцца справы з культурным жыццём у гміне?
- Ёсць толькі адзін самадзейны калектыў, "Дваранкі" ў Хільмонах-Калёніі, які выконвае беларускія і польскія песні. Запатрабаванне насельніцтва большае, але гміна не ў змозе ўтрымліваць больш калектываў ці запрашаць звонку. Вось нядаўна, 7 ліпеня, калі ў Сідэрцы адзначалася праваслаўнае свята Яна, у Сынкоўцы былі запрошаны "Прымакі". І людзі былі вельмі задаволены, што хаця раз на нейкі час можна пачуць родную песню.
- Як Вы бачыце будучыню гміны, якая ў яе перспектыва?
- Складана гадаць будучыню. Маладыя людзі пасля далучэння Польшчы да Еўрасаюза і адкрыцця граніц шукаюць працы ў замежжы. Там лягчэй хутка зарабіць канкрэтныя грошы, чым тут рызыкоўна інвеставаць. Тут стагнацыя ў абароце зямлёй з часу, калі з'явіліся еўрасаюзныя даплаты. Калі хто нават хоча купіць зямлю, прапануючы пяць тысяч злотаў за гектар, то патэнцыяльныя прадаўцы жартуюць, што за пяць гадоў цана вырасце да пяцідзесяці тысяч. Людзі пачулі, што каля Высокага-Мазавецкага за гектар плацяць па трыццаць тысяч і думаюць, што і ў нас так будзе. Можа час паставіць цэны зямлі на мясцовы ўзровень, можа будуць нейкія новыя гаспадарчыя праекты, нейкі зрух.
- Ці нехта звонку купляе ў Хільмонах хаты?
- У мінулым годзе беластачане купілі два мураваныя дамы. Пяць гадоў таму купілі тут хату людзі з Глівіц. Ехалі ў Аўгустаў і заблудзілі да нас, пыталі як далей ехаць. А я зажартаваў, чаго ім ехаць у Аўгустаў, калі лепш купіць хату ў Хільмонах. Яны пасмяяліся, але папрасілі тэлефон. Пасля двух тыдняў пазванілі, прыехалі, аглянулі і купілі за пятнаццаць тысяч. І ця-- А Бутрымаўцы, што між Куд- пер тут сядзяць ад мая да восені, вельмі ім тут добра. Але больш дамоў людзі не прадаюць; мясцовыя выхадцы ў горад трымаюць іх сабе.
 - Можа нешта чуваць пра новыя пагранпераходы — у Хварасцянах, Ліпшчанах?..
 - Нічога не вядома. Толькі зараз кладуць салідны асфальт з Кузніцы ў Новы Двор.

І сапраўды, у Новым Двары зараз за гміннай управай ездзяць самазвалы, рабочыя кладуць новыя бардзюры, а вялікая табліца інфармуе, што інвестыцыя праводзіцца за кошт еўрасаюзных фондаў. Але гэта, мабыць, абазначае, што з Новага Двара ў Гродна трэба будзе рабіць круг праз Кузніцу, а простая калісь дарога праз Хварасцяны рассыплецца разам з колішнімі ўспамінамі.

Аляксандр ВЯРБІЦКІ

Небяспечныя дарогі

Зараз небяспечна ехаць на 4-кіламетравым адрэзку гравейкі з Новага Ляўкова ад асфальтавай шашы Новае Ляўкова — Бандары ў напрамку Лешукоў. Гэтая вузкая дарога ідзе цераз лес. Яе абочыны гэта суцэльнае кустоўе, якога ніхто не карчуе. Едучы веласіпедам раз за разам можна напароцца на павіслыя над гравейкай галіны, а таксама можна ўдарыцца аб тоўстае сухое голле. Вельмі небяспечна ехаць на аўтамашыне на паваротах дарогі: можна наехаць на пешахода або стукнуцца з над'язджаючым аўтамабілем. Бррр! На гэтай дарозе каля Лешукоў загінула жанчына. Забіў яе вадзіцель аўтамабіля, які вельмі хутка імчаўся.

У Лешукі вядзе іншая, павятовая асфальтавая дарога са Старога Ляўкова. Падчас сёлетняй чэрвеньскай (28.06.) сесіі Рады Гміны ў Нараўцы якраз разглядалі, між іншым, стан дарог на тэрыторыі гміны. Быў на ёй кіраўнік Праўлення павятовых дарог у Гайнаўцы — Тадэвуш Станкевіч. Спытаў я яго, калі пачнуць карчаваць абочыны дарогі са Старога Ляўкова ў Лешукі і далей у Сушчу. Атрымаў адказ, што неўзабаве, але толькі на скрыжаваннях дарог. На больш ППД не мае грошай. Канец. Кропка.

Варта дадаць, што гэтай дарогай штодзень ездзяць аўтобусы ПКС з Беластока ў Гайнаўку. Па ёй вялікія грузавікі возяць цэглу са Стараляўкоўскай керамічнай фабрыкі ў напрамку Беластока. Тут вялікі дарожны рух.

(мох

Абяцанкі цацанкі

Калі ўступаў у сілу расклад руху цягнікоў ПКП ад 11 снежня 2005 года (якім дагэтуль карыстаемся), у СМІ было заяўлена, што на лініі Чаромха — Беласток будзе курсіраваць пяць пар цягнікоў, г.зн. пяць з Чаромхі ў Беласток і пяць з Беластока ў Чаромху, у тым ліку з Чаромхі ў Беласток а гадз. 14.39. Неўзабаве выявілася, што гэта пустыя абяцанкі дырэктара Рэгіянальных пасажырскіх перавозаў у Беластоку Роберта Навакоўскага. Рэчаіснасць аказалася больш складанай. Шэф Рэгіянальных перавозаў абумоўліваў лік цягнікоў ад датацыі з боку Маршалкоўскай управы (чытай публікацыю "Ёсць, а няма" ў "Ніве" № 1 ад 1.01. 2006 г.). Калія паспрабаваў высветліць гэтую галаваломку, білетны касір у Чаромсе сказаў: "Цягнікі будуць прыведзены ў рух, калі атрымаем другі, большы рэйкавы аўтобус". У падобны спосаб выказваўся віцэ-маршалак Ян Камінскі ў рэгіянальным тэлебачанні. Аднак на абяцанках скончылася. І хаця Прадпрыемства рэгіянальных перавозаў атрымала куплены Маршалкоўскай управай доўгачаканы аўтобус, але ад гэтага ў раскладзе руху на лініі Чаромха — Беласток нічога не змянілася. Чаму? На гэтае пытанне змогуць адказаць адно дырэктар Роберт Навакоўскі і Ян Камінскі з Маршалкоўскай управы. Але яны маўчаць быццам вады ў рот набраўшы. (yc)

Вакол жвіроўкі, што вядзе ў Крапіўна ад шашы з Дубровы ў Ліпск, палі рупліва абсеяны збожжам і дзе-нідзе абсаджаны бульбай. Толькі ўзгорак перад самой вёскай пакінуты аблагом. У Крапіўне ніякага руху на вуліцы няма, але заўважаю двух мужчын — аднаго каля сарака гадоў, другога ў два разы старэйшага. І, згадваючы абсеяныя палі, распытваю іх пра мясцовае гаспадаранне.

Людзі тут яшчэ трымаюцца зямлі, стараюцца апрацоўваць свае палеткі. Карыстаюцца еўрасаюзнымі даплатамі, аднак да іх дарога занадта складаная. Каб аформіць справы з даплатамі трэба з'ездзіць аж у Саколку, гэта сорак кіламетраў адлегласці і дзесяць злотаў трэба заплаціць за аўтобусны білет. Да таго ж бывае так, што не заўсёды ўдаецца за дзень справіцца. Бо сакольскае бюро сельскагаспадарчага агенцтва ахоплівае каля дзесятка гмін, у якіх падобнае гаспадаранне, як у Крапіўне, значыць многа дробных гаспадароў.

У самім Крапіўне каля сарака кароў і толькі трох гаспадароў здае малако. Ніхто з іх, аднак, не мае свайго ўмяшчальніка і сыравіну возяць у пункт прыёму, што ў суседнім Грабове. Коней у Крапіўне няма, але ў вёсцы і на хутарах гаспадары маюць чатыры камбайны.

Няма ў вёсцы і пастаяннай крамы, але ў тыдзень праз Крапіўна праязджае аж трынаццаць аб'язных: з Саколкі, Штабіна, Васількава, Дубровы, Ліпска. Пяць ці шэсць гадоў таму праклалі ў Крапіўне водаправод, у які вада паступае са Стоцка. Але і традыцыйныя студні не закрыты — з іх гаспадары наліваюць ваду жывёле.

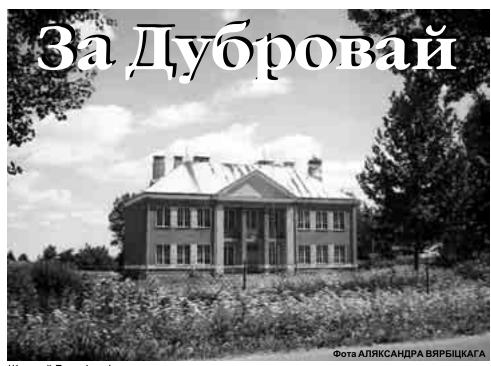
У вёсцы і на хутарах жыве за сотню душ; шмат старых, але ёсць і крыху дзяцей. Мае суразмоўцы сказалі мне, што на сорак пяць жыхароў самой вёскі прыходзіцца семнацаць дзяцей, але мне ў гэта не захацелася паверыць...

Развітаўшыся з субяседнікамі я зараз за імі ўбачыў мураванку без акон і дзвярэй і яшчэ вярнуўся спытацца іх, што ў ёй было раней; святліца або школа — думаў я. Аднак высветлілася, што гэта быў жылы дом, якога насельнікі выехалі ў Амерыку, даўно там паўміралі а пакінутае імі жыллё самотна руйнуецца.

У канцы Крапіўна, што ад Вострава, прысеўся я да старэйшага мужчыны, які толькі што цяжкай паходкай, абапіраючыся на кіёчак, выйшаў пасядзець на лавачцы; далей сваёй лавачкі ён ужо не выходзіць. Стаў я яго крышку падпытваць пра даўніну, пра вайну.

– Jednemu wojna, a drugiemu krowa dojna, — падагуліў ён свае жыццёвыя назіранні. — Тут фронт стаяў два тыдні. Палова нашай вёскі пайшла з дымам. У баях за пераправу праз раку Сідэрку загінуля каля сотні рускіх і каля пятнаццаці немцаў. І ў балоце яны ляжалі, і ў рацэ плавалі, і рускія, і немцы. І як пасля бульбу капалі, то косці выкопвалі. Пахавалі былі пабітых у адным месцы ў балоце, на калёніі, а пасля пяці ці шасці гадоў пазбіралі іх косці ў труны і ў Саколку завезлі. А тое месца, дзе яны ляжалі, пасля зацягнулі і цяпер там поле, ніякі след па магіле не астаўся.

I пра цяжкае жыццё ў пасляваенны час згадаў мой субяседнік. Бо ж пасля таго ваеннага пажару

Школа ў Гарасімавічах

трэба было карыстацца чужымі будынкамі. Малаціць можна было толькі тады, калі гаспадара ў стадоле не было. Апоўначы трэба было гэта рабіць, каб абавязковыя даставы здаць у час. А тыя, што гэтых дастаў патрабавалі, сабе толькі медалі чаплялі і на курорты ездзілі; так было пры камуне, так асталося і сёння. Сам ён атрымлівае семсот злотаў пенсіі, з якой чатырыста каштуюць лякарствы, трыста трэба даць сямейнікам за дагляд, а сабе ўжо нічога і не астаецца. А ў тэлевізары пасля дзённіка паказваюць, што "Jutro będzie lepiej". Падахвочваюць, бо ж чалавеку патрэбная прыманка, як каню: спачатку жменю канюшыны пад нос а пасля ланцуг на шыю і павёў! Калі б не мужык і рабочы, то спакой быў бы, бо не было б каго папіхаць. За грамадскае зло мой суразмоўца асабліва вінаваціў духавенства:

— У Дуброве нехта сказаў, што даў лекарцы дзесяць ці дваццаць злотаў і ўжо яе па судах цягаюць. А святар колькі соцень ці тысяч заспявае і ніхто да яго засцярог не мае!

Мо і больш такіх ці іншых рэфлексій пачуў бы я, калі б не клікала мяне далейшая дарога. Падаўся я ў Вострава. А ў Востраве востра! Калісь, калі ў адной тамашняй хаце збіраў я ў старажылаў успаміны пра даваенную даўніну, малады яе жыхар учыніў мне авантуру, што я распальваю там варожасць. І цяпер, на прывітанне, адзін прахожы з чырвоным тварам зачэпліва паставіўся да маёй там прысутнасці. А пасля і яшчэ адзін пачырванелы выбег з панадворка пацікавіцца, сzego się tu taki palęta...

У Востраве з вуліцы відаць, што ў вёсцы толькі адзін буйны гаспадар. У сярэдзіне вёскі, у недалёкай адлегласці ад вуліцы стаіць новы гаспадарчы будынак, ад якога разыходзіцца выразны пах сырадою і ціхі шум машын, мабыць, халадзільнікаў. Гаспадар трымае каля трыццаці кароў...

На канцы Вострава, што ад Дубровы, адзінока стаіць будынак з шыльдай пажарнай каманды. У прыбудовачцы пабачыў я адкрытыя дзверы і заглянуў туды. Палову будынка займала пустая зала, у якой стаяў толькі стары стол з паламаным верхам; сама зала была надзіва даволі чыстая. Дзверы ў гаражны адсек былі закрыты. Пазней я даведаўся, што і той адсек пусты; калісь стаяла ў ім пажарная машына, але яе ўжо няма, так як няма і пажарнай каманды, бо ў гміне не стала грошай

трымаць на штаце шафёра.

Вяртаючыся да пачатку вёскі сустрэў я дзве пажылейшыя жанчыны. І пацікавіўся ў іх пра характар іхніх "вострых" аднавяскоўцаў. Яны былі здзіўлены і сказалі мне, што тут людзі даволі ціхія. Дадалі яны, што на хутары, у бок якога падаўся мой першы "размоўца", жыве самотны чалавек, які распрадаў усе машыны, пакінутыя яму пакойнымі бацькамі. І зямлю ўсю прадаў, нават каб здаць за пенсію не пакінуў сабе нічога. А цяпер прыходзіць у вёску і просіць: дайце тое, дайце сёе...

У Гарасімавічах перад школай запрашальны банэр; падаўся я на школьны пляц. На школьнай шыльдзе відавочная адсутнасць патрона, якім быў для гэтай школы савецкі салдат Георгій Кунавін, што загінуў непадалёк у час вайны.

Недалёка школы, на лавачцы пад плотам сядзелі тры пажылыя жанчыны, якія адпачывалі там пасля пакупак з аўтакрамы. Пра новыя дачыненні мясцовай школы да ранейшага яе патрона яны нічога не ведалі. Сказалі мне толькі, што найбольш дзяцей вучылася ў шостым класе, а ў першы клас нікога няма; мабыць і ў суседнім Крапіўне няма тых семнаццаці дзяцей... Ды жанчыны звярнулі яшчэ ўвагу, што школьны пляц, які раней рупліва скошваў стораж з Дубасна, цяпер зарослы. Гаворка сышла на тое, што школьны будынак можна было б у будучыні прызначыць на дом састарэлых. Але калі я спытаў, ці былі б ахвотныя там пасяліцца, адказ быў адмоўны. Хаця, сказала адна з іх, бывае і так, што аддасць старушак сям'і сваю пенсію і ўжо яму нават у куточку месца не хапае.

Наша размова зачапіла нават і моўныя праблемы, бо ж спачатку бабулькі вельмі здзівіліся, што чужы чалавек гаворыць да іх па-просту. А чужога, нават калі ён і гаворыць папросту, лёгка выявіць, бо і тут, так і амаль усюды, у кожнай вёскі свае моўныя асаблівасці. Напрыклад, у Хільмонах, якія адсюль за кіламетр, гавораць "цяпер", а ў Гарасімавічах ужо гавораць "тэраз".

Жанчыны сказалі, што жыве той, які за нейкую працу ў Дуброве зачэпіцца. Магчыма, што гэта праўда, бо Гарасімавічы выглядаюць крыху інакш ад суседніх вёсак. Калі ў Крапіўне, Востраве ці Ячне захаваліся, па сутнасці, толькі старыя хаты, то ў Гарасімавічах будуюцца тры новыя. Яны ўжо спраектаваны на новы, прыгарадскі лад.

Аляксандр Вярыцкі

Пісанне верша, пераліванне думак на паперу, гэта працэс. А знайсці думку, і то яшчэ непадобную на іншыя думкі, гэта і хвіліна, і доўгі час. Трэба адарвацца ад штодзённасці, а хто дагледзіць і накорміць карову, напоіць каня і сабак выпусціць на волю...

Аўтэнтычны паэт з Тарнопаля

Валодзя Гайдук гэта аўтэнтычны паэт. Не пішу, што геній, бо адкуль мне гэта ведаць, але фактычна ён — таленавіты. Мала таленавіты, бо таленавітым можа быць хлопец, які пачынае пісаць, складаць вершы. Валодзя, коратка сказаўшы, аўтэнтычны паэт. У мяне такая думка паявілася, калі з Валодзем Гайдуком удалося мне спаткацца пасля двух гадоў, у час паўторнай сваёй веласіпеднай вандроўкі на пачатку гарачага ліпеня гэтага года.

Спаткацца з Валодзем я не планаваў, так як гэта было за першым разам, калі да спаткання прыгатаваўся ўзяўшы з сабою томік вершаў "Пах аернага хлеба", выдадзены ў 1997 годзе літаб'яднаннем "Белавежа". За першым разам ехаў я ў Тарнопаль, складаўшы ў думках пытанні да паэта, які жыве самотна, можна сказаць, у лесе, як пустэльнік.

Валодзя, як праўдзівы гаспадарселянін, не хацеў гутарыць з прыезджым веласіпедыстам, бо спяшаўся вазіць сена. Затое цяпер Валодзя Гайдук вольны чалавек, хоць, як кажа, на нішто часу не мае. Тым болей, на складанне вершаў.

— Ведаеш, — кажа паэт, — напісаць верш гэта складаная справа. Я ж не такі вершаскладальнік, як некаторыя карэспандэнты "Нівы". Пісанне верша, пераліванне думак на паперу, гэта працэс. А знайсці думку, і то яшчэ непадобную на іншыя думкі, гэта і хвіліна, і доўгі час. Трэба адарвацца ад штодзённасці, а хто дагледзіць і накорміць карову, напоіць каня і сабак выпусціць на волю. Я ж адзінокі. Можа калісь, без ежы мог жыць і тыдзень, блукаўшы дзесьці па "блакіце прасторы".

Ты не кажы, што вершы — Выдумка юнакоў. Гэта гарэнне сэрца І шчырая любоў.

Ты не кажы, што словы Толькі душы падман. Яны — роднаю мовай Продкамі дадзены скарб. ("Пах аернага хлеба")

— Але, каб гэта ведаць, — цягне свой роздум Валодзя, а я не перашкаджаю яму весці разгавор з сабою, — трэба многа чытаць. А я проста

Вада ў Азяблах і Ляўшах

Маем ужо ваду. Жыхары вёсак Азяблы і Ляўшы дачакаліся вады ў сваіх дамах. У гэтыя вёскі праклалі водаправод з Міхалова. Ва ўсіх хатах З жніўня пацякла вада з кранаў. Маем ваду за 1500 злотых — такую суму трэба нам заплаціць.

У Азяблах маюць яшчэ пакласці асфальт. Няхай нашыя радныя возьмуць войта ў машыну і перавязуць яго па дарозе, што вядзе цераз лес да Азяблоў. Можа войт з раднымі — мы ж на іх галасавалі — паправяць гэтую дарогу, як не асфальтам, то можа жвірам. Калі гэтае зробяць, то забяспечаць сабе галасы азяблоўскіх выбаршчыкаў на восеньскія самаўрадавыя выбары.

Дзядзька ЗАХАР

Валодзя Гайдук

не маю часу. Ведаеш, Міхась, такая ёсць праўда, і таму не пішу вершаў. А затым маю іх многа, яшчэ не публікаваных. Хоць калі выслаў у "Белавежу", на рукі слаўнага рэдактара, той адаслаў іх назад з заўвагай, што не надаюцца да публікацыі. Можа фактычна страціў я паэтычныя крылы, якія меў некалі:

Крылы не толькі ў арла. Мае іх вецер і казка І думка мая, што паліць сум І дорыць шчасце.

("Пах аернага хлеба")

— Пра якое шчасце можна гаварыць зараз? — ні то сцвярджэнне, ні то пытанне. — Я астаўся на гаспадарцы, бо думаў што так трэба, бо:

Толькі з крыніцы жывой вады Песні ўдалося выдаць чар-звон, А людзям хопіць адной слязы — На ўсё жыццё.

("Пах аернага хлеба")

— Ой, Міхась, Міхась, не адной слязы хопіць на ўсё жыццё. Каб чалавек быў бабай, то проста рыдаў бы ўсё жыццё ў той самоціне, у якой тут жыву.

Гэтага паэт ужо не сказаў, толькі мне так здавалася, што ён так сказаў, калі пераходзіў з думкі на думку, кранаючы розныя праблемы і справы.

— Калі ты жывеш самотна, то

які твой кантакт са светам? — пытаю, спыніўшы маналог Валодзі Гайдука.

— Ведаеш, Міхась, тэлефона ніякага не маю, то нават калі б захварэў, то або ачуняў бы, або памёр, іншага выхаду, як бачыш, няма. Стары тэлевізар выкінуў, бо зусім папсаваўся. Пэўна, час ад часу наведваюць мяне тут, у той самотні, дзве маладзенькія, прынамсі мне старому так здаецца, журналісткі з "Нівы". А з радні — адна сястра, старэйшая за мяне, і такая самотная як я жыве недалёка. Часамі заглядае яна да мяне, часамі я да яе. Другая сястра жыве на Узбярэжжы. То як бачыш асабісты кантакт з ёю вельмі складаны.

— Пэўна, хацеў бы я яшчэ выдаць непублікаваныя вершы, але, з другога боку — каму яны патрэбны? Хто іх будзе чытаць, калі тут на вёсках, як то кажуць у ліцьвіноў, дзеці пшэкаюць, а ў школах навучанне беларускай мовы занікае?!

Што праўда, то праўда, але паддавацца не трэба, і нават крытычная рэцэнзія слаўнага прафесара не павінна паэта знеахвочваць да творчасці. І з такім жаданнем развітаўся я з аўтэнтычным паэтам, пустэльнікам з Тарнопаля.

Міхась КУПТЭЛЬ

або за сценку пачакальні пад стрэшкай.

Мала кошыкаў

На вуліцах у Гайнаўцы надта мала бляшаных кошыкаў для смецця. Гэтак было зімою, так ёсць і цяпер. Яны неабходны, перш-наперш, на прыпынках аўтобусаў гарадской камунікацыі і ПКС. Якраз тут найчасцей збіраюцца людзі і чакаюць "свайго аўтобуса" або папросту так сабе сядзяць на лавачцы. Амаль кожны, хто выходзіць з аўтобуса, не мае дзе ўкінуць выкарыстаны білет або нейкую паперку.

Недахоп сметнікаў відавочны нават на галоўных гарадскіх вуліцах: 3 Мая, Пілсудскага, Ліпавай, Вакзальнай, Паркавай і Беластоцкай, не гаворачы ўжо пра пасёлкавыя вуліцы. Пара як найхутчэй паклапаціцца пра большую колькасць кашоў для смецця. А так ды хтонебудзь кіне паперку на тратуар

Царскімі слядамі

Пешаходны турыстычны "Царскі шлях" існуе ўжо пяты год і карыстаецца вялікім зацікаўленнем наведвальнікаў Белавежы. Знаходзіцца ён у межах ахоўнай паласы Гвозьна Белавежскага нацыянальнага парку. Вядзе цераз прыгожую, маладаступную частку Белавежскай пушчы з маляўнічай прыродай.

"Царскую дарогу" цераз пушчу ўзнавілі паводле старых картаў. Фрагмент шляху праходзіць гістарычнай трасай. Праклаў яго царскі атрад для аблягчэння паляванняў царскай свіце. Расце тут шмат дрэў, якія пратрымаліся з таго часу. На дрыгвяных ды балоцістых адрэзках трасы зрабілі кладкі, каб можна было прайсці сухой нагою. (мох)

Польска-ўкраінскія музычныя сустрэчы

29 ліпеня г.г. у Чаромсе праходзілі VIII Польска-ўкраінскія музычныя сустрэчы. Гэтая цыклічная імпрэза на стала занесена ў каляндар культурных мерапрыемстваў гміны. Арганізатарам мерапрыемства выступілі Саюз украінцаў Падляшша і мясцовы цэнтр культуры.

Ад імя арганізатараў гасцей і публіку прывіталі Яраслаў Саўчук ды Барбара Кузуб-Самасюк. У мерапрыемстве ўдзельнічалі войт гміны Міхал Врублеўскі і ўпаўважаны ваяводы па справах нацыянальных і этнічных меншасцей Лешак Калеснік, які зачытаў віншавальны ліст віцэ-міністра ўнутраных спраў і адміністрацыі Яраслава Зялінскага да ўдзельнікаў сустрэчы. Перадаў ён таксама пажаданні ад падляшскага ваяводы Яна Дабжынскага.

Канцэрт пачаўся з выступлення "Вульчанак" з Вулькі-Тэрахоўскай. Затым выступілі калектывы з Дабрывады, вёскі Чаромхі, мясцовая "Гілочка", "Родына" з Дубяжына ды "Ранок" з Бельска-Падляшскага і "Горына" з горада Роўна (Украіна). Рэпертуар гуртоў быў багаты і разнародны. Мясцовыя спевакі прэзентавалі па чатыры вядомыя публіцы песні, якія даўней спяваліся на вячорках у маёй маладосці. Праграма была так складзена, што песні перапляталіся з танцамі, якія выконваў ансамбль песні і танца "Ранок". Калектыў "Горына" запрэзентаваў традыцыйны абрад вясковага вяселля, а жанчыны з вёскі Чаромхі супольна з дзіцячым гуртом "Гілочка" — абрад выпечкі каравая, якім пасля пачаставалі ўдзельнікаў імпрэзы. Быў конкурс для аматараў песні. Прэзенты ўфундавала піваварня "Варка".

Мастацкая частка працягвалася каля чатырох гадзін. Пасля была супольная забава. (ус)

Дарожныя піраты

Калі едзеш шашой на аўтобусе ці легкавушцы, то найбольш пагражаюць нам аўтафуры. Не зважаюць яны ні на іншых карыстальнікаў дарогі, ні на розныя небяспекі. Калі велізарная аўтафура імчыцца сярэдзінай шашы, яна не ўступіць ніводнай машыне. Аднойчы мне давялося ехаць аўтобусам з Трасцянкі ў Беласток, і калі аўтафуры ехалі нам насупраць, то шафёр аўтобуса некалькі разоў з'язджаў на абочыну шашы. А грузавік як ехаў сярэдзінай дарогі, дык нічуць не павярнуў убок. Не раз я прыкмеціў, як аўтафуры абганяюць іншыя самаходы на працяглай белай лініі, на якой нельга абмінаць.

Можа канструктары павінны пачаць працу над такім тыпам аўтафуры, каб легкавыя машыны змясціліся... пад ёю. Тады, магчыма, аўтафурам будзе яшчэ выгадней карыстацца дарогамі. Кіроўцы аўтафураў імчацца як шалёныя, парушаючы правілы дарожнага руху. Бачаць гэта паліцыянты, стражнікі дарожнага руху, але замала гэтым цікавяцца. А шафёры легкавушак і аўтобусаў праклінаюць дальнабойшчыкаў ды паліцыянтаў за ўсё тое, што дзеецца на нашых Мікалай ЛУК'ЯНЮК дарогах.

Ганна Кандрацюк (zorka@niva.iig.pl)

д л я Д з я ц e о л а

Гражынка і Грак

- 37 -

Да лавачкі, дзе ў цянёчку праседжваў Грак, звесіўшы галаву на крыло, падышоў Шадар. Пры ім маленькімі лапкамі перабірала кацянятка.

- Ну, я бачу, што ты шчаслівы, — пазіраў зверху на малое Шадар. — Хвост уверх трымаеш.
 - Вяў, піснула кацяня.
- Гэта немаўля? пацікавіўся Γ рак. — A чыё яно будзе?
 - Ну, маё.
- Як гэта так? Адкуль ты яго ўзяў?
- Нарадзілася. Котка Мармурка прывяла.
 - Да цябе прывяла?
- Прывяла ix больш. A im, rтым, сказала мне займацца. Ён мой сын.

Грак паглядзеў на кацяня, якое з абажэннем узіралася на бацьку круглымі вочкамі.

- Вось бацькоўскі лёс лаві мышэй, кармі...
- Перайшоў ужо ён з малака на мяса? Надта ж ён маленькі. I нейкі на цябе непадобны.
- Y вас, гнёздавых, дык голыя нараджаюцца. Каб убачыў ты грачаня... цьфу!
- -A адкуль ты ведаеш як нашы малыя, вылупіўшыся з яйка, выглядаюць? — насцярожыўся Грак.
- Ну, добра, добра, знаёмцеся, — Шадар узяў малое за скурку на спінцы, па-матчынаму, і паставіў на лаўцы. — Мікітка, гэта Грак.
- Хіба старэйшаму трэба прадстаўляць меншага, — Грак крануў крылом круглую вялікую галоўку кацяняці. Малеча псыкнуў і паставіў на спінцы шэрстку дыбам:
 - Вяў!
- Сапраўды, гаварыць яшчэ не ўмее, толькі вось так вякае, стаў тлумачыцца бацька.
- Мікітка, а што скажаш? — Грак чула пагладзіў малое па галоўцы канцом крыла. Мікітка замуркаў:
 - Мур-р-р-р... Маляцька хацю...
- Вось, бачыш... Шадар вырачыўся на Грака. — Вось, такія справы... Мае Казлы сказалі мне: "Хочаш, жыві ў нас, але на твайго сына аліментаў плаціць не будзем!" І малака не далі. А дзе ж я яго надаю, прабачце?..
- Ну дык... Я ў бабулі папрашу... Я маленькага накармлю... У мяне ж свайго сыночка няма... Міра ЛУКША

Юстына Тамашук-Спірыдовіч з Рэпіскаў

ых н

Жыла-была шпулька белых нітак. Яна была вельмі тоўстая і вельмі няшчасная. Рознакаляровыя шпулькі, што жылі з ёй у адной камодзе, кожны дзень дражнілі яе.

- Белая варона! фанабэрліва казала шпулька чырвоных нітак.
- Яна гультайка, не любіць працаваць, — бубніла шпулька шэрых нітак.
- Яна ўсё ўмее, крычала шпулька зялёных нітак, — толькі яна такая... не такая, прыкметная. Каму яна патрэбная?
- Што праўда, то праўда. Мы павінны быць непрыкметнымі... — задумліва азвалася шпулька з чорнымі ніткамі. Але яна была вельмі слабая, на ёй амаль не заставалася нітак — і таму яна хутка змоўкла.

Толькі нажніцы заступіліся за шпульку белых нітак.

Кожнаму сваё прызначэнне, любілі паўтараць яны, паглядваючы праз кольцы пенснэ.

Але ж нажніцы заўсёды былі каму-небудзь патрэбныя і вельмі рэдка затрымліваліся ў камодзе. Таму абараніць шпульку белых нітак часта не было каму. Яна ляжала асобна ад усіх і старалася не слухаць здзеклівыя плёткі суседак. Яна зайздросціла некаторым шпулькам: тыя былі некаму патрэбныя, выконвалі сваю работу, а яна ляжала ў камодзе і чакала свайго прызначэння.

"Добра быць чорнымі ніткамі ці, напрыклад, зялёнымі" — думала шпулька белых нітак, пачынаючы саромецца свайго выгляду.

Аднойчы па скрынках камоды прайшла чутка, што адной дзяўчынцы трэба пашыць фартушок. Гэта быў гонар для ўсіх нітак. Шпулькі з ніткамі сабралі ў карабок, туды ж паклалі нажніцы, шпількі і іголкі, карабок шчыльна зачынілі і паклалі ў школьны ранец. Праз нейкі час пачалася жудасная трасяніна.

- Напэўна, нас некуды нясуць, — спалохана прашаптала шпулька зялёных нітак.
- У майстэрню. Зараз намі будуць шыць фартушок, — прамармытала шпулька чорных нітак і заснула.
- Ax! Як гэта цудоўна быць у нечым фартушку! — усклікнула шпулька сініх нітак.
- Не захапляйся, табе гэта не свеціць, — сказала ёй шпулька чырвоных нітак.
 - А чаму, калі не сакрэт?
 - Табе не хапае яркасці!
- Супакойцеся, сказала шпулька жоўтых нітак. — Фартушок будуць шыць мной.

Узняўся неймаверны шум. Усе ніткі спрачаліся, хто з іх самая яркая, самая патрэбная, самая дастойная. Нажніцы злосна ляскалі лёзамі, а іголкі і шпількі сталі калоць усіх направа і налева, каб хоць неяк супакоіць.

Ад вас нічога не залежыць! — як ніколі пагрозліва ашчэрыліся нарэшце нажніцы. — Усё залежыць ад тканіны, з якой будуць шыць фартушок.

Усе тут жа супакоіліся і пачалі гадаць, з якой жа тканіны будзе абноўка. Таму неўзабаве ўсе сталі, як заўсёды, калі бывала сумна, пасмейвацца са шпулькі белых нітак.

- Паглядзіце, якая таўстуха! Яна таўсцейшая за нас усіх!
- Гэта таму, што яна нікому не патрэбная! Ці ж не праўда?!
- Калі ёю сшыць сукенку, то ўсе швы будуць бачныя!
- Навошта яна наогул патрэбная?!

Раптам усе разам замоўклі, бо карабок, у якім яны ляжалі, адкрыўся, і зрабілася так светла, што ўсе зажмурыліся. А калі расплюшчылі вочы — шпулькі белых нітак ужо не было з імі.

- Дзе яна?
- Куды яна знікла?

На стале стаяла знаёмая ім швейная машына. На стрыжні ў яе красавалася шпулька белых нітак, а побач ляжала тканіна, белая як

Стракатала, час ад часу прыпыняючыся, машына. Строчка выходзіла чыстая, прамая і прыгожая. Шпулька была шчаслівая, яна ўсё круцілася і круцілася.

Фартушок удаўся — люба глянуць! Калі шыццё было скончана, шпульку белых нітак зноў вярнулі ў карабок — да яе зайздросных суседак. Яна так пахудзела, што тыя не сказалі ні слова. А можа, усе маўчалі таму, што зайздросцілі — ёй жа пашанцавала болей, яе прызначэнне аказалася самым цудоўным.

"І няхай на мне амаль не засталося нітак, — разважала між тым шпулька белых нітак, — затое я прынесла дзяўчынцы радасць, я — патрэбная людзям".

Юля СЕРГІЕНКА, Мінская вобласць, г. Барысаў

Ne 34 [20-08-2006]

Тры Паўліны і Паўл

— А ведаеш як прымусілі мяне стаць "Міс летніка 2006"? пахвалілася Паўліна Ц.

Дзяўчына толькі што вярнулася з маладзёжнага лагера, які арганізавала фірма бацькі. І яшчэ ў той самы дзень пазваніла Іголцы:

- Можа дамовімся заўтра, прапанавала сяброўка, — у мяне важныя справы на галаве.
- Кінь ты ўсе справы. Прыязджай, — тут цябе чакае сюрпрыз!

Сапраўды, у дзвярах прывітала яе Паўліна Ц. у папяровай кароне на галаве.

— Кажаш — "прымусілі" цябе стаць міс? — Іголка іранічна заўсміхалася.

Усе ў класе ведалі якім важным для Паўліны Ц. быў яе знешні выгляд. Ведалі яе пагоню за апошнім піскам моды. I яна сама накручвала нейкі тэкстыльна-касметычны кайф і адчувала як з захапленнем успрымаюць кожнае яе слова сяброўкі – чытачкі каляровых часопісаў для малалетак.

Захапленне крытыкавала бацькоўшчына:

- Ты ж думаеш як нейкая ідыётка з пластмасавага часопіса, — папракала яе маці, — нармальная дзяўчына павінна вучыцца самастойнасці, выпрацаваць свой уласны стыль, які будзе падыходзіць і да характару, і сітуацыі, у якой ты апынешся.
- Але ж ты, мама, зацафанка! — бунтавалася Паўліна Ц., – навошта мне твой стыль? Каб дзяўчаты смяяліся?
- Я гавару табе не пра "свой", але пра "твой", уласны стыль, талкавала спакойна маці.
- А ты думаеш, ён той "твой" стыль мне патрэбны? Я не хачу быць нейкай дзівачкай. Я хачу выглядаць як іншыя, значыць, хачу быць нармальнай, сучаснай, дзяўчынай...
- То будзь сабе! маці першая абрывала лавіну недарэчнасцяў...

Спрэчкі з маці Паўліна Ц. часта завяршала істэрычным ровам і пагражала, што ўцячэ з хаты, або зробіць нешта дурненькае.

Бунт, вядома, найбольш праяўляўся ў знешнім выглядзе малалеткі. Вось, ужо ў першы тыдзень канікул яна пафарбавала сабе валасы на ружова-зялёны колер, прыляпіла пластмасавыя кіпцікі ды стала фарбаваць вусны ружовай памадай.

— А дзе ж прапаў твой ружова-салодзенькі фрыз? — Іголка глядзела на сваю прыяцельку і не магла нічога зразумець. Сапраўды, перад ёй, хоць і ў кароне, стаяла нармальная Паўліна Ц.

(працяг будзе)

АРАБІНКА

Бельскія навучэнцы ў пастаноўцы "Кот у ботах

Камп' ютэр і Інтэрнэт

У сярэдзіне XIX стагоддзя англійскі матэматык Чарльз Бэбідж паспрабаваў сканструяваць універсальную механічную прыладу — "Аналітычную машыну", якая павінна была вылічваць без удзелу чалавека. Майструючы сваю машыну, Бэбідж прыдумаў перфакарту — шчыльную паперу, на якую з дапамогай адтулін наносіцца інфармацыя. З перфакарты, разлічваў Бэбідж, у "Аналітычную машыну" будуць уводзіцца праграмы. Прынамсі, праз сто гадоў інфармацыя ўносілася ў першыя камп'ютэры з дапамогай перфакартаў.

Акрамя таго, Бэбідж разлічваў, што "Аналітычная машына" будзе мець "склад" для запамінання дадзеных і прамежкавых вынікаў. У сучаснай тэрміналогіі гэты "склад" для запамінанняў называецца "памяць" камп'ютэра.

На жаль, Чарльз Бэбідж так і не стварыў сваю "Аналітычную машыну". Прынцып яе дзеяння аказаўся занадта складаным для тагачаснай тэхнікі. Для ажыццяўлення мары Бэбіджа патрабавалася электрамеханічнае рэле, якое было вынайдзена толькі ў ХХ стагоддзі.

Праз сто гадоў пасля эксперымента Чарльза Бэбіджа, калі тэхнічны ўзровень чалавецтва значна ўдасканаліўся, калі сталі ўжываць электрамеханічнае рэле, навука звярнулася да тэарэтычных распрацовак англійскага матэматыкадзівака. У 1943 годзе амерыканскі

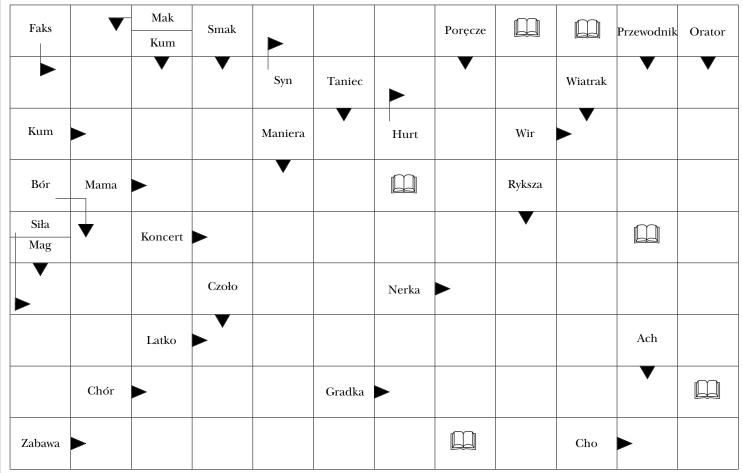
вучоны Говард Эйкен паспяхова выкарыстаў распрацаваныя Бэбіджам ідэі дый з дапамогай электрамеханічнага рэле стварыў на прадпрыемстве фірмы IBM электравылічальную машыну, якую назваў "Марк-1". Амаль адначасова ў Еўропе аналагічную машыну пабудаваў нямецкі інжынер Конрад Цузе.

Праўда, у адрозненні ад Чарльза Бэбіджа, Говарда Эйкена і Конрада Цузе ніхто не лічыў дзівакамі. Наадварот, іх вынаходкі аказаліся вельмі запатрабаванымі. У той час ужо разгарэлася полымя другой сусветнай вайны. Ваенная прамысловасць мела вострую патрэбу ў аўтаматызаваных вылічальніках, якія можна было ўжываць у балістыцы і крыптаграфіі.

(працяг будзе)

Ягор Конеў

Польска-беларуская крыжаванка № 34

Запоўніце клеткі беларускімі словамі. Адказы (з наклееным кантрольным талонам) на працягу трох тыдняў дашліце ў "Зорку". Тут разыграем цікавыя ўзнагароды.

Адказ на крыжаванку н-р 30: Яр, сэзам, як, цукар, шар, торт, змагар, паяц, ды, вусы, тытан, русалка, скакалка, кампот, сто. Сяло, курс, сук, цаца, мыса, мурза, акно, мятла, матацыкл, рог, так, рада, арт, вітрына.

Выдавецтва Барыса Клецкіна

Пра беларускія віленскія выдавецтвы першай паловы XX стагоддзя даўно варта было напісаць і выдаць у Беларусі добрую кнігу. На вялікі жаль, такой кнігі пакуль няма. Ды і цяжка сказаць, калі яна з'явіцца. А дзейнасць віленскіх выдавецтваў гэта ж найвялікшая і найцікавейшая старонка гісторыі нашай Бацькаўшчыны. Беларускія выдавецтвы ў Вільні неслі асвету нашаму народу па ўсёй Беларусі, ва ўсе гарады, мястэчкі, вёскі, хутары. Яны друкавалі беларускія газеты, часопісы, падручнікі і кнігі, па якіх вучыўся чытаць наш люд, творы якіх вывучалі і запаміналі. Ды і людзі ведалі тых, хто родныя беларускія кнігі пісаў і друкаваў. А друкавалі іх віленскія выдавецтвы. І гэтых устаноў было нямала: выдавецтва Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры, выдавецтва Беларускага сялянска-работніцкага клуба, выдавецтва У. Знамяроўскага, выдавецтва В. Ластоўскага, выдавецтва Б. Клецкіна, выдавецтва "Нашай нівы", выдавецтва Таварыства беларускай школы і іншыя. Мне сёння хочацца згадаць пра выдавецтва Барыса Клецкіна. Тым больш, што ў мінулым 2005 годзе Барысу Клецкіну споўнілася 130 гадоў з дня нараджэння. Але ў Беларусі пра гэты юбілей ніхто не напісаў ні слова.

Барыс Клецкін нарадзіўся на Навагрудчыне ў мястэчку Гарадзішча ў 1875 годзе ў заможнай яўрэйскай сям'і. Бацькі яму пакінулі багатую спадчыну, за якую ў 1913 (па іншых звестках у 1911) годзе заклаў ён у Вільні "Віленскае выдавецтва Б. Клецкіна", якое друкавала яўрэйскія, польскія і беларускія кніжкі. У 1921 годзе пры выдавецтве гаспадар стварыў беларускі аддзел. Гэты аддзел меў нават сваю эмблему — выяву сейбіта, які ідзе па полі і сее зерне. Па гэтай эмблеме ўсе пазнавалі друкарню Барыса Клецкіна.

Пачынаючы з 1921 года выдавецтва Барыса Клецкіна выдала некалькі дзесяткаў назваў беларускіх кніг тысячнымі накладамі. І выдаваў Барыс Клецкін не абы-што, а сур'ёзныя кнігі і падручнікі беларускіх і замежных аўтараў па-беларуску. І выдаваў іх толькі кірыліцай. Гэтыя кнігі хочацца пералічыць, каб сённяшнія чытачы мелі

Вокладка кнігі вершаў Наталлі Арсенневай "Пад сінім небам"

Эмблема выдавецтва Барыса Клецкіна

ўяўленне і ўпэўніліся, што выдавецтва Барыса Клецкіна сапраўды заслужыла вялікай памяці ў гісторыі Беларусі, а даследчыкам беларускай кнігі аблегчыць іх працу ў пошуках кніг "Выдавецтва Б. Клецкіна".

У друкарні Барыса Клецкіна былі надрукаваны кнігі Макара Краўцова "Рада Беларускай Народнай Рэспублікі" і "Усебеларускі Зьезд

сіка" (1925) і "Арытмэтычны задачнік" (1929), Б. Друцкага-Падбярэскага "Беларуска-польскі слоўнік" (1929) і ягоныя "Байкі, сатыра, гумар" (1928), вершы Янкі Купалы "Шляхам жыцьця" (1923), Ядвігіна Ш. "Бярозка" (1923), Тараса Гушчы (Якуба Коласа) "У Палескай глушы" (1923), а таксама "Нёманаў дар і іншыя расказы" (1928), і "Казкі

Будынак у Вільні, дзе знаходзілася "Выдавецтва Б. Клецкіна"

1917 г." (1921 г.), Максіма Гарэцкага "Гісторыя Беларускае Літэратуры" (1921), "Хрыстаматыя Беларускае Літэратуры. ХІ век — 1905 год" (1923), Аркадзя Смоліча "Географія Беларусі" (1922), Л. Гарэцкай "Родны край" (1923) — другая пасля лементара кніга да чытання, выданне пераапрацаванае і дапоўненае, Сымона Рак-Міхайлоўскага "Арытмэтычны задачнік для пачаткавых школ" (другая частка) (1923), Радаслава Астроўскага "Беларускі Правапіс, паводле Тарашкевіча і Я. Лё-

жыцьця (1907-1921)" (1927), Язэпа Нарцызава (Драздовіча) "Вар'ят без вар'ятаў і Вялікая шышка" (1923), Я. Пачопкі "Дурнішча" (народная казка) (1927), а таксама ягоныя "Народныя казкі і апавяданьні з Дзісеншчыны" (1929), вершы Наталлі Арсенневай "Пад сінім небам" (1927), Максіма Багдановіча "Вянок" (1927), "Мэтрычная сыстэма мераў" — табліца 105х70 см у трох фарбах (1922), Аляксандра Купрына "Алеся" ў перакладзе Макара Краўцова (1923), С. Макмануса "Ірляндскія на-

родныя казкі" ў перакладзе П. Бадуновай (1923), прафесара Ю. Вагнэра "Апавяданьні аб жывёлах" у перакладзе Я. Пачопкі (1923), М. Рубакіна "Расказы аб вялікіх падзеях розных часоў і народаў" у перакладзе Макара Краўцова (1924), Марка Твэна "Прынц і жабрак" (1928), В. Караленкі "Сьляпы музыка" ў перакладзе Макара Краўцова (1928), Льва Талстога "Для дзяцей" у перакладзе Макара Краўцова (1928), Мікалая Гогаля "Тарас Бульба" (1929), А. Гурскага "Наглядны арытмэтычны задачнік. Першы год навучаньня" (1926) і некага Я. В. "Бульба" (1923). Калі верыць яшчэ Лявону Луцкевічу, паводле ягонай кнігі "Вандроўкі па Вільні" (Вільня 1998, с. 91), то ў выдавецтве Клецкіна былі выдадзены і казкі Грыма ў перакладзе Мэнке.

Выдавецтва Барыса Клецкіна знаходзілася ў Вільні на вуліцы Малай Стэфанаўскай, 23 (цяпер гэта вуліца мае назву Raugyklos). Там часта бывалі Янка Купала, Якуб Колас, Радаслаў Астроўскі, Макар Краўцоў, Максім Гарэцкі і іншыя беларускія дзеячы.

18 верасня 1937 года Барыса Клецкіна не стала. Гэта была вялікая страта для беларусаў і ўсіх віленчукоў. Часопіс "Беларускі летапіс" (№ 10-11, 1937) на дзвюх старонках змясціў развітальнае слова "Сьмерць Барыса Клецкіна". У ім, у прыватнасці, гаворыцца: "Як бачым, дзейнасьць гэтага высокай культуры чалавека мае важнае для нас культурнае значэньне і тым большае, што яно рэзка выдзяляецца на фоне зусім іншых адносінаў да беларускага народу жыдоўскага заможнага грамадзянства нашых зямель, каторае, зьбіраючы сабе рознымі спосабамі багацьці з нашага народу, адначасна заўсёды выслужывалася сільным гэтага сьвету таго ці іншага рэжыму. Падтрымліваючы і пашыраючы тую ці іншую «пануючую» мову на беларускіх вёсках і мястэчках, вялі заўсёды адносна беларусаў работу вынарадаўленьня ў тым ці іншым кірунку. Барыс жа Клецкін друкаваў і кідаў на беларускія вёскі дзесяткі тысяч беларускіх кніжак, разам з імі кідаў у цемру зерні культуры, веды і сьвятла". І з гэтымі думкамі варта пагадзіцца.

Сяргей ЧЫГРЫН

Тытульны ліст "Падручнага беларуска-польскага слоўніка" Б. Друцкага-Падбярэскага

Калектыву "Арляне" 60 гадоў

Шэсцьдзесят гадоў існуе і дзейнічае беларускі народны калектыў "Арляне" з Орлі і можна меркаваць, што гэта найстарэйшы калектыў на Беласточчыне, а мо і ў краіне. Пры нагодзе радаснага юбілею жаль толькі, што калектыў складаюць толькі пенсіянеры, якім не прыходзіць змена.

Праз арлянскі калектыў за час яго існавання прайшло некалькі дзесяткаў выканаўцаў: спевакоў, музыкаў. Калектыў заснаваў у 1946 годзе мясцовы псаломшчык Радзівон Агіевіч. Арлянскі калектыў мандаліністаў і спевакоў — бо так ён спачатку называўся — адразу здабыў папулярнасць і ў 1950-х гадах выступаў у Варшаве, Ломжы, Шчэціне ды шэрагу іншых меншых гарадоў.

Пачаткі беларускага народнага калектыву ў Орлі, так як і ўсё ў пасляваенны перыяд, былі складаныя. Пераадольваць цяжкасці дапамагалі самаадданасць людзей, іх энтузіязм для адбудовы і працы, для распаўсюджвання беларускай культуры, свайго роднага фальклору, мясцовых песень. Заснавальнікам калектыву і ягоным кіраўніком да 1963 года быў Радзівон Агіевіч, псаломшчык мясцовай царквы ў 1929-1963 гадах.

За ўсе гэтыя гады ў калектыве займалася каля ста чалавек. Змяняліся таксама назвы калектыву — разам са зменай інструментаў, якімі ён карыстаўся. Змяняліся мастацкія кіраўнікі, харэографы, лічэбнасць, "багацце" строяў і, вядома, рэпертуар, які заўсёды — нягледзячы на польскія ўстаўкі — аставаўся беларускім.

Спачатку быў гэта Беларускі калектыў мандаліністаў-спевакоў адзіны такі на Беласточчыне ды ў Польшчы. Выступалі ў ім: Рыгор Качынскі (быў кіраўніком), Ілья Кубаеўскі, Аляксандр Кубаеўскі, Вік-Раманюк, Міхал Кулік, Матрона Аўдзіевіч, Фядосій Аўдзіевіч, Янка Сівэк, Галіна Скоўран, Галіна Пішчатоўская, Марыя Карвацкая, Галена Контышаў, Мікалай Мураўскі, Іосіф Ілья Агіевіч, Яраслаў Адзіевіч, Юрый Ёдла, Яўгенія Герасімюк, Яўгенія Рынгайла, Вера Леўчук (пазнейшая рэдактар "Нівы") і іншыя.

Тадышнія сябры калектыву гралі не толькі на мандалінах, бо ў музычным інструментарыі былі таксама акустычныя гітары, балалайкі, банджолькі. Пасля дайшла яшчэ арфа (атрымалі яе з Белавежы). Арлянскія самадзейнікі ўжо ад пачатку існавання калектыву, а асабліва ў 1950-х гадах, карысталіся вялікім прызнаннем і папулярнасцю нават у вялікіх гарадах Польшчы. Выступалі яны на многіх мерапрыемствах агульнапольскага маштабу. Найбольш замацаваліся ў памяці выступленні на цэнтральных дажынках у Любліне (1949 і 1955 гады) і Варшаве (1957 год), Агульнапольскім злёце моладзі (1952 г.) і Сусветным фестывалі моладзі і студэнтаў (1955 г.) — таксама ў Варшаве. Радавалі яны публіку ў Ломжы, Шчэціне і шмат якіх гарадах, мястэчках і вёсках краіны.

У той час давалі мы многа канцэртаў, — успамінае Ілья Кубаеўскі, які з невялікімі перапынкамі выступаў у калектыве з хвіліны яго за-

"Арляне" зараз (злева направа): Ніна Гаўзе, Людміла Фадзін, Яўгенія Хаміцкая, Марыя Адзіевіч, Яўгенія Хмялеўская, Ніна Шыманская, Валянціна Арэшук, Вольга Данілюк, Ян Стасюк, Фядосій Аўдзіевіч, Мікалай Фадзін

Віктар Швед

Слаўны Юбілей!

Хору "Арляне" прысвячаю

Да песні любоў Жыве ў асяроддзі. Шэсцьдзесят гадоў Вы заўсёды ў народзе.

Тых гадоў не вярнуць, У нябыту ўжо ценю.

снавання да канца 1970-х гадоў ды быў адным з загадчыкаў арлянскага Гміннага асяродка культуры. — Найбольшым дасягненнем быў удзел у Сусветным фестывалі моладзі тар Назарэвіч, Мікалай Лопух, Ян і студэнтаў з 31 ліпеня да 14 жніўня 1955 года ў Варшаве. Выступалі на Грохаве, які яшчэ ляжаў у развалінах, жылі пад палаткамі. Пісалі пра нас у газетах, гаварылі па радыё. Нашы спевакі выступалі Назарэвіч, Ян Война, Ян Кубаеўскі, і ў гмінным радыёвузле. Пры доме культуры заснавалі мы драмгурток. Культурная дзейнасць мела вялікае выхаваўчае значэнне, бо моладзь займалася карыснай справай; цяпер, на жаль, моладзь бярэ ўзоры паводзін з заходніх баевікоў.

> Калектыў мандаліністаў-спевакоў праіснаваў звыш дзесятка гадоў. Яго сябры ўступалі на новыя жыццёвыя дарогі, займалі іх новыя абавязкі, некаторыя выехалі ў розныя бакі краіны. У 1960-х гадах, калі на рэпетыцыі прыходзіла ўсё менш спевакоў, дзейнасць калектыву была прыпынена.

> У Орлі заўсёды быў расспяваны народ і неўзабаве калектыў аднавіўся, але ўжо без акампанементу. Маладыя людзі ахвотна гарнуліся выступаць разам са старэйшымі. Тады калектыў папоўнілі: Вера Валкавыцкая, Марыя Адзіевіч, Марыя Мураўская, Галіна Кубаеўская, Сцепаніда Савіцкая, Марыя Лопух, Яўген Бало, Ян Стасюк, Уладзіслаў Кузьмін, Вольга Данілюк, Ілья Агіевіч, Ліза Кароўкіна, Крысціна Кубаеўская, Ніна Шыманская, Тамара Русіновіч, Раіса Ляшэвіч, Марыя Стэльмашук, Пётр Кудэрскі, Марыя Кулік, Яўгенія Хмялеўская, Міхал Адзіевіч, Мі

У свет Арлянкай плывуць Песні трох пакаленняў.

Хай гучаць надалей Дарагіх песняў словы. Каб калісь юбілей Святкаваць стогадовы.

Служыць хай землякам Заўжды Ваша спяванне. Многа шчасця я Вам Пажадаю, "Арляне"!

Орля, 18 чэрвеня 2006 года

раслаў Бало, Вольга Русачык, Надзея Раманюк, Ніна Гаўзе, Гіпаліт Шайкоўскі, Анна Казлоўская, Уладзіслаў Камарчук і іншыя, у тым ліку і аўтар гэтых радкоў.

З пачынальнікаў калектыву мандаліністаў-спевакоў у чарговых складах нязменна аставаліся Мікалай Лопух (да 1980-х гадоў), Мікалай Мураўскі, Аляксандр Кубаеўскі (да 1990-х гадоў), Яўгенія Хаміцкая і Фядосій Аўдзіевіч.

Кіравалі арлянскім калектывам згаданы ўжо Радзівон Агіевіч, а таксама Санеўскі, Міраслаў Кадзевіч, Рыгор Качынскі, Пётр Нявінскі, Іосіф Янушка, Аляксандр Валкавыцкі, Міраслаў Бужынскі. З 1990 года з калектывам сталі працаваць інструктары з Беларусі: Валеры Кручз Мінска і — ад пятнаццаці гадоў Мікалай Фадзін з Гродна.

Арлянскіх спевакоў запрашалі на розныя ўрачыстасці ў многія вёскі, мястэчкі і гарады Беласточчыны. Мастацкі ўзровень самадзейнікаў, відаць, падабаўся публіцы, калі ў "Ніве" ад 2 кастрычніка 1985 года Вера Валкавыцкая пісала: "Арлянскі мешаны хор варта запрашаць на выступленні ў кожную вёску і кожны горад". І запрашалі "Арлян" усюды: то на адкрыццё святліцы, помніка ці мемарыяльнай дошкі, то на вечарыны з нагоды дзяржаўных свят, то на беларускія фэсты ды на гастрольныя паездкі ў Беларусь. Калектыў удзельнічаў таксама ў конкурсах беларускай песні і мерапрыемствах у беластоцкім амфітэатры.

У 1970-1980-х гадах дзейнасць арлянскага калектыву проста квітнела, мабыць і таму, што яго сябры былі намнога малодшыя чым зараз, хапала ім сіл, энергіі і часу ды былі, здаецца, весялейшыя. Гмінны асяродак культуры атрымаў тады новае піяніна, а ў калектыў прыйшоў цудоўны дырыжор Іосіф Янушка, вельмі сардэчны чалавек. З калектывам часта супрацоўнічаў тады і маладзёжны інструментальны ансамбль, у якім выступаў і аўтар гэтых радкоў. Тады людзі ўмелі цешыцца і з вялікай радасцю ўспрымалі народных мастакоў. Вясковыя сустрэчы найчасцей арганізаваў солтыс з групай актыўных жыхароў. Так было, напрыклад, у Вульцы-Выганоўскай, куды "Арлян" у той час запрашалі часта, наогул па суботах; найперш выступаў калектыў, а пасля ансамбль іграў некалькі гадзін на забаве. Узнікала свайго роду сямейная атмасфера. Арлянскія самадзейнікі па навакольных вёсках і мястэчках ездзілі спачатку ў кузаве грузавіка, пасля на закрытым прычэпе, які цягнуў трактар з трактарыстам мясцовага СКРа за рулём.

Цяпер калектыў складаюць пенсіянеры. Па натуральных прычынах меншае колькасць спевакоў. Але па сённяшні дзень 60-гадовую традыцыю калектыву працягваюць пачынальнікі Яўгенія Хаміцкая (Рынгайла) і Фядосій Аўдзіевіч. Выступаюць таксама Марыя Адзіевіч, Вольга Данілюк, Ніна Шыманская, Ніна Гаўзе, Яўгенія Хмялеўская, Ян Стасюк і Уладзіслаў Камарчук — саліст ды музычны кіраўнік Мікалай Фадзін з жонкай Людмілай.

Арлянскія харысты выходзяць на сцэну ў беларускіх народных уборах. Даўней былі яны вельмі скромныя, шытыя ў мясцовага краўца. Зараз строі вельмі прыгожыя, прыцягваюць зрок гледачоў, а фундавалі іх былы войт Міхал Іванчук і БГКТ.

У апошніх гадах "Арляне" пяць разоў гастраліравалі ў Беларусі; адна з такіх паездак у жніўні 1997 года завяршылася прапажай іхняга мікрааўтобуса маркі "Фальксваген".

З нагоды 60-годдзя дзейнасці члены калектыву атрымалі юбілейныя грашовыя ўзнагароды, прызначаныя ім Радай гміны, і выгравіраную металічную плітку. Адбыўся ўрачысты фэст. Пра "Арлян" помніла і БГКТ – быў віншавальны ліст і грашовая ўзнагарода. Было многа кветак і дыпломаў, у тым ліку ад пасла коў з Гродна, Аляксандр Сасновіч Рэспублікі Беларусь у Польшчы Паўла Латушкі, ад другога гміннага калектыву "Малінкі"...

Жыхары гміны могуць "Арлянамі" ганарыцца. Сёння вясковая культура страціла колішнюю дынаміку, бо на прыярытэтныя пазіцыі ў гмінах выходзіць тэхнічная інфраструктура. Аднак і культура не здаецца; пры арлянскім ГАКу ад некалькіх гадоў дзейнічаюць яшчэ два калектывы: маладзёжная вакальная група з вучняў гімназіі, якую вядзе дырэктар ГАК Анна Несцярук і "Арлянскія званочкі" з вучняў пачатковай школы, якімі кіруе Мікалай Фадзін. І можна мець надзею, што ў Орлі фарміруецца новае, мастацка адукаванае пакаленне, якое будзе не толькі спажыўцом культуры, але і яе стваральнікам. Магчыма, што цяперашнім "Арлянам" вырастае змена.

Міхал Мінцэвіч

http://medicus.iatp.by

та пакрывіць душой. Праўда, прысутнічае яна больш у СМІ і Інтэрнэце, а таксама як сродак зносін паміж тымі, хто большай часткай свядома яе выбраў. Нячаста ў Беларусі ці на Беласточчыне можна пачуць, каб нехта звяртаўся да супрацоўнікаў магазінаў, банкаў ці прадстаўнікоў праваахоўных органаў па-беларуску. Яшчэ радзей можна пачуць беларускую гутарку паміж лекарам і яго пацыентам. Разам з тым ёсць у Беларусі людзі, якія не толькі імкнуцца выконваць клятву Гіпакрата, але і данесці беларускае слова ў медычны асяродак. Называецца яна Асацыяцыя беларускіх медыкаў і, каб пазнаёміцца з ёй, варта наведаць сайт арганізацыі, які месціцца ў Інтэрнэце па адрасе http://medicus.iatp.by.

Першы кінуты позірк на галоўную старонку адразу дае прадстаўленне аб гэтай арганізацыі, сябры якой не толькі апантаныя ідэяй беларусізацыі нашай медыцыны, але і не цураюцца сваіх культурніцкіх каранёў — уверсе пасярэдзіне выяўлення знаходзіцца эмблема асацыяцыі, якая мае адным з элементаў шасціканцовы крыж. Побач з эмблемай невялікае тлумачэнне на каго менавіта арыентаваны даны сайт — беларускі медычны рэсурс для прафесійных медыкаў і іх пацыентаў.

Цэлае выяўленне падзяляецца на дзве няроўныя часткі. Першая, вузкая, змяшчае пералік выйсцяў на іншыя старонкі, а другая — некаторыя навіны і анонсы, якія дакладней было б назваць адозвы да наведвальнікаў сайта. Тут ёсць і заклікі да распаўсюду санітарнай асветы сярод насельніцтва, і запрашэнне да ўдзелу ў напісанні бела-

Казаць, што беларуская мова зусім знікла з жыцця беларусаў, гэта пакрывіць душой. Праўда, прысутнічае яна больш у СМІ і Інтэрнэце, а таксама як сродак зно-

Трэба адзначыць, што сайт, нягледзячы на яго не надта актыўнае абнаўленне (некаторая інфармацыя ў выглядзе навін ці планаў датуецца 2003 годам), нясе ў сабе вельмі многа практычнай і заўсёды актуальнай інфармацыі. Доказам гэтаму ёсць старонка «Пацыентам», дзе распавядаецца пра хваробы і вартасць прышчэпак, даюцца парады будучай маці і старонка «Студэнтам», дзе месціцца інфармацыя пра розныя хваробы і спосабы іх лячэння. Праўда, гэтыя гісторыі хвароб чамусьці падаюцца выключна па-руску.

Рубрыка «Медычнае права» змяшчае вялікую колькасць дакументаў медычна-прававога характару. Паколькі практычна ўсе нарматыўныя акты ў Беларусі выходзяць на рускай мове, адпаведна і тут яны падаюцца на мове арыгінала. Адзіным выключэннем ёсць малы даведнік «Правы пацыента», удзел у выданні якога прыняла ўласна Асацыяцыя беларускіх медыкаў.

Пра даную арганізацыю добра распавядае аднайменная старонка. Сваю місію сябры асацыяцыі акрэсліваюць як паляпшэнне здароўя грамадства і развіццё медыцыны на Беларусі. Ідэя ж утварэння арганізацыі ўзнікла яшчэ ў лістападзе 1999 года падчас правядзення медычнай канферэнцыі, якую зладзіла Задзіночанне беларускіх студэнтаў.

Не чужы стваральнікам сайта і гумар на медычныя тэмы. Вялікая колькасць анекдотаў месціцца на старонцы «Жарты».

Уладзімір ЛАПЦЭВІЧ

Дзесяткі тысяч людзей у свеце займаюцца лёгкай атлетыкай. Нездарма яе здавён называюць "каралевай спорту". І толькі сотні атлетаў прабіваюцца на буйнейшыя спаборніцтвы свету...

Беларусь, беларусы...

Усмешкі каралевы

Дзесяткі тысяч людзей у свеце займаюцца лёгкай атлетыкай. Нездарма яе здавён называюць "каралевай спорту". І толькі сотні атлетаў прабіваюцца на буйнейшыя спаборніцтвы свету. А з іх толькі дзесяткам усміхнецца яе Вялікасць. Трэці па прадстаўніцтве і роўню форум (пасля алімпіяды і першынства свету) — еўрапейскі чэмпіянат праходзіць зараз у шведскім Гётэборгу. Беларусь мае на ім, бадай, найбольш тытулаваную каманду за ўсю гісторыю. Мяркуйце самі, у складзе нашай дружыны на Скандынаўскі паўвостраў прыехалі дзве алімпійскія чэмпіёнкі (спрынтэрка Юлія Несцярэнка і дыскаболка Эліна Зверава), ажно сямёра маюць тытул чэмпіёнаў свету розных гадоў, чацвёра чэмпіёнаў Еўропы. А пачыналіся суверэнныя заваёвы на пяршынствах кантынента ў 1994 годзе. Тады ў Хельсінкі Беларусь дэбютавала вельмі моцна — 1 залаты медаль і 4 сярэбраных. Далей пайшло на спад у Будапешце (1998) было дзве бронзы, а ў Мюнхене (2002) — толькі адно 3-е месца. Цяпер жа падрыхтаваны новы пераможны плацдарм. Нездарма міністэрства спорту запланавала 4 медалі.

Ужо ў першы дзень спабору наш Андрэй Міхневіч шпурнуў "сярэбранае" ядро. Гэта другі буйны поспех беларускага штурхальніка. Да гэтага ў 2003 годзе ў Парыжы Андрэй стаў чэмпіёнам. Зараз вышэй апынуўся толькі немец Ральф Бартэльс, прычым розніца паміж трыма прызавымі месцамі склала толькі па 2 сантыметры. Міхневіч пацвердзіў свой высокі клас. А ўвогуле наш атлет — чалавек досыць шырокіх інтарэсаў, у вольны час любіць граць на гітары і спяваць. Другі наш удзельнік-ядравік Павел Лыжын

спыніўся на дзесятай пазіцыі, хоць мог быць шостым. З-за прыкрай тэхнічнай памылкі яму не залічылі адзін, па іроніі лёсу, найбольш уданили мітом

лы кідок. Юлія Несцярэнка надзвычай рэдка выступае пасля свайго сенсацыйнага афінскага трыумфу. На гэты раз яна адзіная з беларускіх спрынтэрак здолела выбіцца ў фінальны забег, дзе паказала шосты час. Зусім блізка ад п'едэстала апынулася кідальніца молата Марыя Смалячкова — чацвёртае месца адразу пасля дзвюх расійскіх канкурэнтак і палячкі Камілы Скалімоўскай. У маладой Смалячковай гэта лепшы вынік у кар'еры, да гэтага яна была чэмпіёнкай свету сярод юніёраў. А вось дзве іншыя прадстаўніцы Беларусі моцна расчаравалі — Вольга Мянькова, якая мела трэці вынік у сезоне, стала толькі 23-й, а Вольга Цандар не здолела выканаць аніводнага выніковага кідка, застаўшыся па-за залікам.

На перамогу Рыты Туравай у спартовай хадзе былі сур'ёзныя спадзевы. І яны цалкам спраўдзіліся. Турава ўпэўнена перамагла на 20-кіламетровай дыстанцыі. У Беларусі ёсць першы залаты медаль! На такой жа дыстанцыі ў мужчын наш дэбютант Сяргей Чарноў, выступаўшы з траўмай, заняў 9-е месца. Родная сястра Рыты, Алеся, перад фіналам паказала лепшы вынік у стыпль-чэзе (бегу на 3 км з перашкодамі).

Ілона Усовіч, усталяваўшы новы нацыянальны рэкорд, "выбегла" ў фінал бегу на 400 метраў, дзе заняла 5-е месца. Вельмі ўжо сур'ёзная канкурэнцыя ў гэтым відзе.

Чэмпіянат завяршыўся 13 жніўня, у наступным нумары паведамім каму яшчэ з нашых усміхнулася "каралева спорту".

Уладзімір ХІЛЬМАНОВІЧ

Уагародах Міліцы

На адкрыццё выстаўкі "Агароды Міліцы", якое адбылося 28 ліпеня ў Музеі і асяродку беларускай культуры ў Гайнаўцы, прыйшло многа гайнавян, сярод якіх пераважалі жанчыны. Убачылі яны мноства кветак розных відаў і велічыні намаляваных на шкле і плексігласе, што развешаны былі на музейных калідорах і побач лесвіцы. Сабраныя хадзілі паміж букетамі, што ўдала адлюстроўвалі кветачны свет і стваралі радасны настрой.

— Арганізуючы выстаўку зрабілі мы інспірацыю агародаў, дзе расце мноства кветак. Відаць тут стол з разложанымі фарбамі, які з'яўляецца варштатам працы аўтаркі карцін. Разам з недапітай кавай стварае гэта атмасферу незакончанай работы, — заявіла музейны бібліятэкар Наталля Герасімюк, якая з'яўляецца галоўным арганізатарам выстаўкі. — Гэтыя кветкі пераказваюць стан душы аўтаркі, якая малюючы іх перамагла сваю хваробу.

Міліца Бароўская рысавала і малявала з дзяцінства, але масава стала маляваць кветкі ў час хваробы.

— Мае кветачныя кампазіцыі пачалі паўставаць зімой. Калі я не магла спаць, уставала ноччу, малявала і тады супакойвалася. Мае сямейнікі нават хваляваліся за маё здароўе, якое магло б пагоршыцца з-за малой колькасці сну. Аднак маляванне давала мне дадатковыя сілы, — кажа спадарыня Міліца. — Хвароба была рэзультатам нападу на мяне, у час якога злачынцы білі мяне па пазваночніку.

Спадарыня Бароўская (з роду Міхноўская), якая выводзіцца з Мілейчыч, цяпер жыве ў Беластоку. Раней працавала яна настаўніцай, а зараз знаходзіцца на пенсіі. Успамінамі вяртаецца да сваіх школьных гадоў, калі пачала рысаваць і маляваць, а яе талент заўважылі педагогі. Спадарыня Міліца хацела вучыцца ў мастацкай школе, але не было сродкаў на адукацыю ў Варшаве.

— Пачала я маляваць будучы яшчэ ў трэцім класе Падставовай школы ў Мілейчычах. Зрабіла тады ілюстрацыі да цэлай кніжкі "Цімур і яго каманда", — успамінае мая суразмоўніца.

Пазней спадарыня Міліца малявала алейныя карціны і пастэлі.

- Часта на маіх работах паяўляліся краявіды, звярына, нацюрморт. Я любіла прыгожасць акружаючай прыроды. Выконвала таксама вітражы, расказвае спадарыня Міліца і звяртае ўвагу на мясцовую мілейчыцкую гаворку, на якой размаўляе са сваімі равесніцамі з роднай мясцовасці.
- Мілейчыцкая зямля з'яўляецца мне роднай. Я тут нарадзілася і гэтыя куткі мне блізкія. Я цікаўлюся сваім і мне хацелася б паказаць карціны сваім людзям, кажа Міліца Бароўская.

Свае карціны пакідала яна таксама ў школе, дзе працавала.

— Я любіла ўпрыгожваць школу. Пасля рабіла кампазіцыі са штучных кветак або з паперы выконвала штучныя фрукты. Рабіла таксама кампа-

зіцыі да шлюбу. Харчаванне я таксама ўпрыгожваю кветкамі, — гаворыць аўтарка музейных прац.

Карціны намаляваныя на шкле можна вешаць адным або другім бокам да гледачоў. Міліца Бароўская намалявала ўжо каля 80 відаў кветак. У музеі вісяць лілеі, півоні, ру-

— Я малюю, бо люблю гэта рабіць. Хачу паказаць кожную кветку ў іншым выглядзе, бо яны жывуць, як людзі, — кажа мая субяседніца. — Мае кветкі і зараз падтрымліваюць мяне ў цяжкіх хвілінах.

У размове з наведвальнікамі выстаўкі спадарыня Міліца гаварыла таксама пра свае кветкі і мастацкую работу, якой любіць займацца.

— Я хацела б яшчэ маляваць кветкі на шкле вялікіх памераў, — сказала спадарыня Бароўская. — Кветкі на шкле можна выкарыстаць як дэкарацыі ў прыватных кватэрах. Яны ўносяць у дамы многа цеплыні і радасці.

Пасля афіцыйнага адкрыцця выстаўкі яе наведвальнікаў чакаў пачастунак. Шпацыруючы паміж кветак гайнавяне звярталі ўвагу на розныя іх віды. Жанчыны рабілі параўнанне намаляваных букетаў са сваімі з агародчыкаў ды балконаў.

Тэкст і фота Аляксея МАРОЗА

Саколю паказваюць свойскае

Саколе, маленькую вёску распаложаную сярод лясоў Кнышынскай пушчы, на закрытым чыгуначным шляху з Беластока ў Зубкі, пасля дзесяці гадоў старанняў са светам спалучае асфальтавая дарога, якую зафундавала ім за мільён трыста тысяч злотых Міхалоўская гміна. Апошні цягнік ад'ехаў адсюль у 2000 годзе. Мелі толькі трохкіламетравую грунтовую дарогу праз лес. Нават хлеба зімой не хацелі давозіць — успамінала апошняя начальніца станцыі Саколе-Беластоцкае Ірэна Антончык. Людзі страцілі былі ўжо надзею на лепшае. Ды цяпер, прыехаўшы ў гэтую маляўнічую вёску сярод аблесеных пагоркаў, бачыцца рух — людзі будуюцца, рамантуюць хаты, амаль пры кожным падворку — машына. Шпацыруюць турысты, вывабленыя на вуліцу паветрам свяжэйшым па нядаўнім доўгачаканым дажджы. Каля ста асоб накіроўваецца ў бок вялікага старога будынка, каля якога бегае плойма дзетак. "Ідзеце на фільм?" — пытаюцца ў нас малечы. — "Білет два злоты! I на "цаглінку" на аднаўленне Народнага дому — па 5, 10 і 20 злотых!" Усе суботы і нядзелі жніўня гледачы зарэзервавалі сабе на фільмавую падзею, і на завяршэнне на салідную "патанцоўку". Арганізатары — Згуртаванне культурнай адукацыі ВІДОК, Гмінны асяродак культуры ў Міхалове і Нацыянальная фільматэка ў Варшаве 5, 6, 12, 19 і 26 жніўня запрасілі ў Саколе любіцеляў старых і свойскіх фільмаў. Спачатку пусцілі "Беларускае вяселле" ў рэжысуры Канстанты Гордана (кансультантам у фільме

Агнешка Тарасюк (другая злева) сярод людзей добрай волі

быў Мікола Гайдук) з 1960 года, першы мастацкі фільмавы дакумент, пацвярджаючы прысутнасць беларусаў на Падляшшы, пасля — чорнабелую "Канапельку" паводле рамана Эдварда Рэдлінскага (1981 г.) пра забабоны і рэаліі жыцця загубленай пасярод нарваўскіх багон вёскі Тапляры, дзе шчаслівае жыццё ў традыцыі бацькоў і дзядоў знішчаюць гарадская настаўніца і электрыфікацыя — адзіны фільм аб культурным разладзе вёскі, са знакамітымі ролямі і чорна-белымі здымкамі. 6 жніўня паказаная была "Крэсавая балада" з 1985 г. (фільм падаслала Беластоцкае TV) у рэжысуры Тамары Саланевіч, са здымкамі Міколы Нестаровіча — фалькларыстычны дакумент выдатнай дакументалісткі родам з Нараўкі, пахаванай на могільніку ў Міхалове, аўтаркі больш за дзесяці фільмаў прысвечаных жыццю на Падляшшы — парадакумент, будучы запісам яе ўспа-

мінаў з дзяцінства. 12 жніўня са старога праектара (адрамантаванага, з нядзейнічаючага кіно ў Міхалове) на старой сцяне былое школы паказ чорна-белага "Знахара" з 1937 г., узорнага прыкладу даваеннай фільмавай драмы і цікавага вобраза жыцця тагачасных малых мястэчак і вёсак на ўсходзе Рэчы Паспалітай. 19 жніўня — савецкія "Весёлые ребята" з 1934 г., класічная музычная камедыя, якая мела поспех у Расіі і за яе межамі, якая спалучае ўзоры амерыканскіх мюзіклаў з салодкай рэчаіснасцю жыцця ў савецкім калгасе. 26 жніўня — класічны чорна-белы фільм найвыдатнага польскага творцы фільмаў аб прыродзе Владзімежа Пухальскага "Зіма ў Белавежскай пушчы" ды каляровы "Белая птушка з чорнай адмецінай" Юрыя Ільенкі з 1971 г. — балада аб вандроўным вясельным аркестры з Буковіны, карпацкая рапсодыя з 1939 - 1949 гадоў. А ігранне на

ся адны пяцёркі, але ў бюро быў яму заўсёды толькі адзін кароткі адказ:

няма месцаў. Так, беларусам у між-

"патанцоўках" самае рознае — ад музыкаў з суседства — Капэлы з Ялоўкі, праз дыска, джаз, гоўз і фанкі з клуба "Метро" ў Беластоку, таленавітых клезмераў "Di Kuzine" з Любліна і Беластока проста з канцэртаў у Бельгіі і Нямеччыне, традыцыйных інструменталістаў са скрыпкай, ксілафонам, бубном, цымбаламі, гармоніяй-трохрадкай, бубенчыкам і лірай — да Клезмерскай капэлы з Сейненскага тэатра (26.08.), які працуе пры Асяродку "Пагранічча — мастацтваў, культур, народаў" у Сейнах.

Духам цікавых мерапрыемстваў, так як і гэтага, у ваколіцы з'яўляецца Агнешка Тарасюк-Сутрык з ВІ-ДОКу, сучасная мастачка, ад 12 гадоў пражываючая ў Казімерове Міхалоўскай гміны. Гэта яна з дапамогай сяброў і людзей добрай волі давяла да таго, што ажыў яшчэ даваенны будынак Людовага дому, пасля школы і клуба РУХ. Выдумала паказы фільмаў, заняткі з дзяцьмі, выставы іхных мастацкіх прац, сустрэчы з жыхарамі. Каб ацаліць традыцыю і актывізаваць мясцовае насельніцтва разам з ВІДОКам стварыла праграму "Свойскія скарбы". Сарганізавала конкурс на найпрыгажэйшы традыцыйны падворак Міхалоўскай гміны. Вітрыны крамаў і дома культуры ў Міхалове сталі месцам выставы прац прафесійных фатографаў і аматараў — вучняў навакольных школ. Думае разам з управай гміны заняцца аховай краявіду. Былы школьны будынак у Саколю гэта і будзе Рэгіянальны цэнтр аховы краявіду.

Міра ЛУКША

Трахім Панфілюк і яго род

Дубічы-Царкоўныя

Цёпла ўспамінаю гэтага чалавека, майго блізкага сваяка, роднага брата майго дзеда. Ён быў першым маім настаўнікам, першым знаёміў з беларускай мовай, калі я ў 1950 годзе пайшоў у першы клас. Які тады быў прыгожы беларускі буквар, выдадзены ў Мінску; мне здаецца, што сёння такіх няма. Гэта выдатны настаўнік Трахім Панфілюк пасеяў у маім сэрцы зерне любві да роднага слова.

Сярэднюю адукацыю Трахім Панфілюк атрымаў у далёкай Сібіры, у горадзе Омску, што над магутнай ракой Іртыш; туды лёс закінуў усю нашу сям'ю ў час бежанства. Ён яшчэ там чатыры гады настаўнічаў у адной з вялікіх вёсак непадалёк Омска. Уся наша сям'я вярнулася з бежанства ў 1922 годзе. Трахім шукаў працу і часта хадзіў у бюро ў Бельск-Падляшскі са сваім пасведчаннем сярэдняй адукацыі, на якім красавалі-

ваенны перыяд не было перспектыў годнага жыцця і супраць такіх парадкаў наш герой стаў змагацца: уступіў у беларускую Грамаду і пасля ў КПЗБ, за што адпакутаваў тры гады ў цяжкай санацыйнай турме. Але ён і там не склаў рук, бо за той час выдатна вывучыў беларускую літаратурную мову, завучыў на памяць граматыку Браніслава Тарашкевіча і гэтыя веды спатрэбіліся яму пасля ў нашай дубіцкай школе. Ён быў усебакова здольны, выдатна ведаў алгебру і як ніхто лёгка рашаў складаныя матэматычныя задачы. Добра ведаў таксама фізіку, хімію, гісторыю, геаграфію і літаратуру, а колькі вершаў ведаў на памяць — рускіх і беларускіх не пералічыць. Я ганаруся тым, што менавіта гэты адданы беларускі патрыёт вучыў мяне аж да канца; на ягоных уроках вучань адчуваў сябе як дома, дзе царыць цеплыня і беларускі дух. У канцы 1960-х гадоў Трахім Панфілюк адышоў на заслужаную настаўніцкую пенсію, з улікам тых згаданых чатырох гадоў навучальнай працы ў Расіі, пра якую па-

вел Дземяновіч з Дубіч-Царкоўных.

> У Трахіма Панфілюка нарадзіліся ўдалыя, прыгожыя і здольныя дзеці. Найстарэйшы сын Толік працаваў на адказнай рабоце; сёння ён ужо на заслужанай пенсіі, жыве ў Гайнаўцы, у яго двух адукаваных сыноў. Іншы сын Трахіма, Яўген, які працаваў у дубіцкай гміннай установе, таксама ўжо на пенсіі. Жонка Яўгена, Анна з Чыквінаў — з'яўляецца дваюраднай сястрой нашага вядомага літаратара Яна Чыквіна — працавала ў нашай школе настаўніцай беларускай мовы; у Яўгена і Анны дзве прыгожыя і адукаваныя замужнія дачкі. Трэці сын Трахіма, Віктар, жыве ў Беластоку, ён вядомы архітэктар. Віктарава жонка Насця — гэта родная сястра Яўгенавай Анны.

> Трахім Панфілюк памёр у 1986 годзе. Пад старасць ён часта прыходзіў у нашу хату на вячоркі, гутарыў канкрэтна, пустаслоўем не займаўся і я ад яго яшчэ многаму навучыўся. Ягоныя сыны прыгожа добраўпарадкавалі два дамы на бацькоўскім панадворку, што люба паглядзець. І я ганаруся такімі дзядзькамі, якія нікога ў патрэбе не абыходзяць бокам.

> > Мікалай ПАНФІЛЮК

Hiba PL ISSN 0546-1960

Выдавец: Праграмная рада тыднёвіка "Ніва". Старшыня: Яўген Вапа. **Адрас рэдакцыі:** 15-959 Białystok 2, ul. Zamenhofa 27, skr. poczt. 149. Тэл./факс: (+48 85) 743 50 22. Internet: http://niva.iig.pl/

E-mail: redakcja@niva.iig.pl Zrealizowano przy udziale wsparcia finansowego Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Галоўны рэдактар: Яўген Вапа. Намеснік гал. рэдактара: Віталь Луба. Тэхнічны рэдактар: Адам Паўлоўскі. Рэдактар "Зоркі": Ганна Кандрацюк-

Свярубская.

Публіцысты: Міхась Андрасюк, Мікола Ваўранюк, Аляксандр Вярбіцкі, mówionych. Za treść ogłoszeń redakcja nie Ганна Кандрацюк-Свярубская, Ілона Карпюк, Міраслава Лукша, Аляксей Мароз, Мацей Халадоўскі, Віктар Сазонаў, Уладзімір Хільмановіч.

Канцылярыя: Галіна Рамашка.

Камп'ютэрны набор і карэктура: na terenie całego kraju.

Яўгенія Палоцкая Друкарня: "Orthdruk", Białystok.

Tekstów nie zamówionych redakcja nie zwraca. Zastrzega sobie również prawo skracania i opracowania redakcyjnego tekstów nie zaponosi odpowiedzialności.

Prenumerata: 1. Termin wpłat na prenumerate na IV kwartał 2006 r. upływa 5 września 2006 r. Wpłaty przyjmują urzędy pocztowe na terenie woj. podlaskiego i oddziały "Ruch"

сведчылі мой бацька і ягоны друг Па-

2. Cena prenumeraty na IV kwartał 2006 r.

3. Cena kwartalnej prenumeraty z wysyłka za granicę pocztą zwykłą — 120,00; pocztą lotniczą Europa — 133,00; Ameryka Płn., Płd., Środk., Afryka, Azja, Australia — 147,00. Wpłaty przyjmuje "RUCH" S.A., Oddział Krajowej Dystrybucji Prasy, ul. Jana Kazimierza 31/33, 01-248 Warszawa, Pekao S.A., IV O/Warszawa,

Nr 68124010531111000004430494. 4. Prenumeratę można zamówić w redakcji.

Cena 1 egz. wraz z wysyłką w kraju wynosi 3,50 zł, a kwartalnie — 49,00 zł; z wysylką za granicę pocztą zwykłą: kraje europejskie - 5,00 (kwart. -70.00), kraje pozaeuropejskie — 5.20 (kwar. 72,80). Pocztą priorytetową: kraje europejskie — 6,00 (kwart. 84,00), Ameryka Półn., Afryka — 6,70 (kwart. — 93,80), Ameryka Połud. i Środ., Azja — 7,80 (kwart. — 109,20), Australia — 10,00 (kwart. — 140,00). Wpłaty: Rada Programowa Tygodnika "Niwa", BPH PBK SA O/Białystok 77 1060 0076 0000 4011 5001 5504.

Nakład: 1000 egz.

I цару соваюць у кішэні дулю

Леткам 1963 года ехаў я на новым веласіпедзе, лёгкім нямецкім "Дыяманце" па нашай шашы і недалёка вёскі мінаў мяне наш Ванюшка на сваім магутным "БМВ". Ён быў п'яны, мінаў мяне чамусьці з правага боку і зачапіў мяне. У выніку гэтага я паляцеў у глыбокі роў. Мне нічога не сталася, ды і Ванюшка праехаўся толькі крыху на каленях па гравію. А мой новы ровар змяніў выгляд на стары.

Дома я, вядома, брыдка вылаяўся ў адрас Ванюшкі. А ён праз некалькі дзён адладзіў мой ровар (новага выгляду яму, вядома, не вярнуў) і прывёў яго пад маю хату. У хаце мы крыху пагутарылі, быццам нічога і не сталася. Мая маці, аднак, па шчырасці заявіла:

 А наш Коля цябе, Ванюшка, нават празываў.

Я моцна здзівіўся, што родная маці так выдае сына. Аднак дзядзька Ванюшка адказаў на гэта разумна:

– Нават цару дулю ў кішэні соваюць.

Пасля мяне людзі дакаралі, што таго адноўленага ровара не трэба было ад Ванюшкі браць, толькі запатрабаваць, каб ён адкупіў новы. Але я не шкадаваў свайго рашэння, што мірна пагадзіўся з Ванюшкам і пасля з ім добра жыў. Толькі ў нашай гміне яго не любілі за ягоныя цёплыя ўспаміны пра немцаў, да якіх ён трапіў у час вайны.

Помста, здаецца мне, не найлепшым дарадчыкам. Раней, летам 1960 года, была ў мяне іншая прыгода. У адзін нядзельны вечар мы, хлопцы, пабіліся і толькі я пацярпеў, і то моцна. На другі дзень людзі сталі мне падказваць, каб я падаў сваіх крыўдзіцеляў у суд, а яны будуць сведчыць за мною. Каб строгі пракурор Лімера пасадзіў тых, што першыя на мяне напалі. І напэўна тыя хлопцы пайшлі б сядзець, бо я ў панядзелак паехаў на ровары ў асяродак здароўя ў Кляшчэлі за медыцынскім пасведчаннем аб пабоях. На маёй галаве было ўсё тое відаць і людзі аглядаліся на мяне як на нейкі цуд. Атрымаў я тое пасведчанне. А вечарам прыйшлі да мяне тыя тры хлопцы, што мяне пабілі, з літрам добрай гарэлкі і сталі прасіць у мяне прабачэння. Я на ўсё тое махнуў рукою, маці нагатовіла добрай закускі і мы выпілі, гутарыўшы на розныя тэмы апрача бойкі. Мы мірна разышліся, я адмовіўся ад грашовай • кампенсацыі, што яны мне прапанавалі. Людзі пасля з мяне смяяліся, што я ім дараваў такую правіну. Але я і сёння не шкадую таго рашэння. Бо ці ж мне было б лягчэй, калі б нехта праз мяне сядзеў за краткамі? Я меў бы толькі дакоры сумлення. А так пасля гэтага жыў я з імі ў найлепшай дружбе.

Мікалай ПАНФІЛЮК

(Ш)

Адгаданка

Гарадскі саміт

(анаграма) Прыехалі ў Сямятычы

З Высокага мэр

І бурмістр з Кляшчэль.

РОДНЫЯ КРАЯВІДЫ

📱 Царква ў Старым Корніне - свята Ганны

Мікалай ЛУК'ЯНЮК

Палітыкан

Пытаюць дзеці свайго татку: "Чаму ты бедны, небагаты?" "Бо палітыкай займаўся, Таму бедняком астаўся.

Грошай я нідзе не краў, А рабіў як толькі знаў, Каб у дзяржаве лепей жыць Ды адзін другога любіць.

A цяпер, дзеткі мілыя, Што палітыкі зрабілі? Так законы усе абмінаюць Ды дзяржаву абкрадаюць!

Рашэннем адгаданкі з'яўляюцца словазлучэнні з набораў аднолькавых але па-рознаму ўпарадкаваных літар.

Сярод чытачоў, якія на працягу месяца дашлюць у рэдакцыю правільныя рашэнні, будуць разыграны кніжныя ўзнагароды.

Адказ на адгаданку з 28 нумара

Пюрэ, Шумава, лыжа, соцкі, Ву-

А калі грошай набралі, У адстаўку патраплялі, I цяперка сядзяць ціха, Такіх не пабярэ ліха.

Такі за граніцай або ў лесе Пад зацішнай сядзіць стрэхай, Сядзіць ціха, разважае, Хто цяперка абкрадае.

Ды стараецца як можа Гаварыць усім прыгожа. — Калі я ўсім кіраваў, Дабрабыт у нас панаваў!

А цяперка гусі, качкі На крылах разносяць пачкі, Свайго голасу не маюць. Пасудзіць усіх, што абкрадаюць!"

Кід, уціск, ютрань, друг, зеніт, папараць.

перталь, цуг, Юм, цар, Генуя, абман,

Рашэнне: Першую палову жыцця марнуюць нам бацькі, другую - дзеці.

і Аляксандру Дабчынскаму з • це сябе так, каб з нікім не задзерці. Беластока.

20.08 - 26.08

Баран (21.03. — 19.04.) На працы лепш суціш свой баявіты настрой. Дыпламатычныя паводзіны там не з'яўляюцца тваім добрым бокам. Можаш затое закончыць канфлікт з кімсьці блізкім. Вельмі прыемныя рандэву. Правер у доктара вочы і вушы.

Бык (20.04. — **20.05.)** Для самотных Быкоў маладзік Месяца 23.08. можа стаць пачаткам новага кахання. Пачуццё не бухне вялікім полымем, ды будзе памалу разгарацца. 20-24.08. не плануй заняткаў патрабуючых высілку ці цярплівасці. Атачэнню не спадабаецца твая лішняя самаўпэўненасць.

Блізняты (21.05. — 21.06.) Можаш пазнаёміцца з незвычайнымі людзьмі; цікавыя падарожжы, прафесійныя поспехі. Зацікаўленне таямнічымі і складанымі справамі. Да 23.08. зважай, каб цябе не падманулі.

Рак (22.06. — 22.07.) Маладзік Месяца ў знаку Дзевы (23.08.) — цудоўны час на навуку, распачацце новых курсаў. Канчаецца час зашпільвання пояса на новыя дзірачкі. Можаш нават купіць штосьці, што табе здаўна падабаецца.

Леў (23.07. — 22.08.) Разам з прылівам новых грошай ахопяць цябе новыя спакусы. Дома можаш быць цяжка невыносны, можаш пачаць шукаць дзірак у цэлым. Пагавары шчыра з партнёрам; хопіць ісці на кампраміс у кожнай справе!

Дзева (23.08. — 22.09.) Пазбудзешся ўсіх смуткаў і смутачкаў, пярэпалахаў, няўпэўненасці. Да 23.08. могуць паралізаваць цябе яшчэ дэпрэсіўныя думкі і лякі, недахоп веры ва ўласныя сілы, будзеш падатлівая на ўплывы іншых людзей. Не дазволь, каб цябе выкарыстоўвалі. Цані сябе і памагай толькі тым, каму гэта сапраўды трэба.

Шалі (23.09. — 22.10.)

Да 24.08. шчасліва выкараскаешся з кожнай кабалы ці няёмкай сітуацыі. З 25.08. фінансавыя клопаты, схільнасць паддавацца ўласным слабасцям. Будзь больш абачлівы!

Скарпіён (23.10. — 21.11.) З 22.08. знакаміты час на навуку, знаёмствы з новымі людзьмі. Можаш сустрэць кагосьці (асабліва ў падарожжы), каму ў будучыні будзеш шмат заўдзячваць.

Стралец (22.11. — 21.12.) Амаль усё ідзе ў цябе як па масле! Шчасце ў фінансах, ва ўстановах. Старанна плануй кожны крок. Найважнейшыя справы пакінь, аднак, на яшчэ крышку пазней.

Казярог (22.12. — 19.01.) Будзеш упэўнены ў сваіх пачуццях. • Высветляцца ўсе недаказаныя справы, а ў тваёй пары запануе гармонія. Можаш толькі расчаравацца ў асобе, з якой нядаўна ты пачаў новы бізнес.

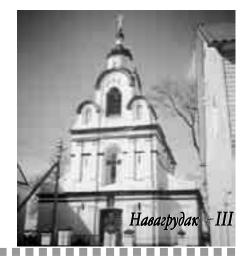
Вадалей (20.01. — 18.02.) Аптымістычны настрой, прадпрымальнасць, адвага ў рашэннях. Можаш наладзіць цікавыя знаёмствы. Але будзь асцярожны ў час кампанейскіх сустрэч, старайся не падпісваць важных дамоў.

Рыбы (19.02. — 20.03.) Знакамітая інтуіцыя, маеш шанц добра памясціць свае ашчаднасці. Перадай ініцыятыву каханай асобе. Не пера-Кніжныя ўзнагароды высылаем • рабляй людзей на іншых, чым яны Казіміру Радошку са Свебадзіцаў всць. Рыбы з 13-17.03. — паводзь-

Агата АРЛЯНСКАЯ

Hiba ПРА МІНУЛА

Летам 1941 года пачалася вайна. Далі мне тры мінамёты, чалавек 55 і я ў званні старшыны трапіў з тым на фінскі фронт пад Ухту. Там нас гналі і білі, бо наша тэхніка была адсталая і тактыка кепская. Пасля двух тыдняў я быў ранены ў рукі і ногі, зноў над Белым морам быў у ваенным гарадку. Там стаялі два палкі — артылерыйскі і пяхотны...

Нарадзіўся я ажно на Сібіры, у вёсцы Уктуль, недалёка Барнаула 15 мая 1918 года, — успамінае дзядзька Іван Грыгарук з Трасцянкі. Там апынуліся мае бацькі ў бежанстве. Ганна і Якаў — так называліся бацькі — добра ўспаміналі тых людзей-сібіракоў. Яны цанілі нашу работу, давалі пшаніцу і іншыя харчы. З бежанства мы вярталіся позна — у 1922 годзе. Прыехалі позняй восенню, а тут усё было знішчана. Бацька купіў старую хатку ў Васьках і так мы жылі да 1934 года. Нас было тры браты і адна сястра. Пасля вяртання на Радзіму я доўга пасвіў кароў. Хадзіў босы, бо не было ў што абуцца, на нагах рабіўся балючы прымет. Абраблялі мы поле, а потым бацька мой, каб разжыцца, стаў гандляваць быдлам. Часам цягаўся аж у Поразава. У 1930 годзе польскі ўрад даў бясплатна дрэва на хату. Мы тую хату кончылі ў 1934 годзе. Я надалей пасвіў кароў, а зімою вучыўся ў мясцовай школе. І так скончыў 5 класаў. Потым памагаў бацьку ў гаспадарцы. У 1935 годзе бацькі купілі бычка-стадніка, але мала яго патрымалі, бо якраз на Ушэсце забіў майго жанатага брата Валодзю, па якім асталася ўдава з двумя малымі дзеткамі. У тым жа 1935 г. многа хлопцаў з Трасцянкі выязджала ў Амерыку на работу, шукаць лепшага хлеба. Мне вельмі хацелася ехаць, але мяне не пусцілі — я быў замалады. Яшчэ да вайны некаторыя прыязджалі на пабыўку, ставілі нам піва, бо былі багатыя. Некаторыя вярнуліся наі след прастыў. Як у 1939 г. прыйшлі саветы, мы яшчэ дазрослыя хадзілі ў школу каб скончыць 6 класаў. Ужо тады вучылі мясцовыя настаўнікі Андрэй Сергяюк, Надзея Савіцкая і Ігнат Савіцкі.

Восенню 1940 года, дакладна 27 кастрычніка, забралі мяне ў Чырвоную Армію. Забралі з усёй ваколіцы 21 хлопца. Мяне, як адукаванага, прызначылі суправажатым. Дакументы прышылі да нацельнай бялізны, а ў кішэню да-Ехалі мы спачатку ў Віцебск, поале не было што купіць паесці. На-

Іван Грыгарук

дасталіся ў Петразаводск, а на зусім да 1939 года, а па некаторых месца, у горад Керм, дабраліся мы 6 лістапада, якраз пад свята Рэвалюцыі. Там памыліся ў лазні, абмундзіравалі нас. Пасля свята я трапіў у палкавую школу. Там такія як і я вывучалі зброю, а пераважна мінамёты.

Летам 1941 года пачалася вайна. Далі мне тры мінамёты, чалавек 55 і я ў званні старшыны трапіў з тым на фінскі фронт пад Ухту. Там нас гналі і білі, бо наша тэхніка была адсталая і тактыка кепская. Пасля двух тыдняў я быў ранены ў рукі лі грашовы атэстат на харчаванне. і ногі, зноў над Белым морам быў у ваенным гарадку. Там стаялі два тым у Ленінград, даставалі грошы, палкі — артылерыйскі і пяхотны. Нас там бамбілі, на нас ішлі фіны, еліся аж у Ленінградзе, і не толь- немцы і нарвежцы. Мы бараніліся, кі наеліся, але і напіліся. Адтуль але былі разбіты. Летам 1941 г.

я трапіў у фінскі палон. Спачатку ляжаў два месяцы ў бальніцы, а потым апынуўся ў гаспадара, якога 5 сыноў было на фронце. Там нас было 9 памагатых, а гаспадар — добра нас карміў. Побач жыла старушка, якая служыла за перакладчыка, там памалу мы навучыліся размаўляць. Найгорш, што дочкі гаспадара ад нас, ваеннапалонных, хутка навучыліся брыдкіх слоў. Там я жыў да 1943 года. А потым забралі нас на работы — грузілі мы дровы ў вагоны, карчавалі лес, капалі равы. Вельмі дрэнна было з ежай. Там многія памерлі ад голаду.

Пасля перамір'я Расіі з Фінляндыяй нас, ваеннапалонных, пазбіралі ў лагер у Расію, пад Маскву. Там ішла дзяржаўная праверка чаму трапіў у палон. Дапытвалі днём і ноччу. Хто быў здаровы — адсылалі на фронт, а хто цяжка ранены — адпраўлялі дахаты. Хто быў лёгка ранены — такі як я — да выбару: або ў шахты, або на фронт. Я выбраў шахту. Так я трапіў у Маскоўскі вугальны басейн. Працаваў шахцёрам. А ўжо было польска-савецкае пагадненне, што палякі могуць ехаць дахаты. Мяне не пусцілі, бо я не меў дакументаў. Я пісаў адтуль дахаты. Мне знаёмы прывёз пасведчанне, што мяне бацькі патрабуюць дахаты. Паказаў я той дакумент начальніку і мяне пусцілі. У Маскве — Лубянка, 12 — (дзядзька Іван добра памятае той адрас) у НКВД далі мне пропуск і я шчаслівы паехаў на Радзіму. У Бераставіцы мяне арыштавалі і я праседзеў два тыдні. А за што? Аказалася, што на пропуску была пячатка, а подпісу не было. Мяне дапытвалі, што можа я "купіў" гэты пропуск. А я ім адказаў, што можа і вас, і вашу турму можна купіць? І аб'явіў галадоўку. Не прымаў ежы. Тады мяне неяк пусцілі. У Гродне далі квіткі на правіянт, каб на станцыі далі паесці. І так памалу я дабраўся дахаты 2 лютага 1946 года. І ўжо ўвесь час жыву ў роднай Трасцянцы.

У 1948 годзе я ажаніўся з прыгожай і працавітай дзяўчынай з суседняй вёскі. Абрабляў зямлю і працаваў на цагельні. У 1949-1950 гадах мы тут, у Трасцянцы, будавалі цагельню, каб з тае цэглы паставіць новую школу, бо старая, яшчэ царская, дажывала 100 гадоў. Мяне выбралі кіраўніком цагельні. Служыў я некалькі год, аж прыслалі малодшага. 20 гадоў быў я прэзасам добраахвотнай пажарнай каманды. Маю многа адзнак за вайну і пажарных. Але пенсія невялікая, бо дастаю толькі за зямлю і ветэранскую дабаўку — няцэлыя тысячу злотых. А здароўе і гады ўжо не тыя.

А на ўспамін аб бітве над рэчкаю Кем на фінскім фронце і сёння дзядзька Ванька не можа стрымацца, каб не заплакаць.

- Бо тыя фіны мелі тэхніку, разрыўныя кулі і аўтаматы, а нам на дапамогу прыслалі турэмшчыкаў, каб апраўдаліся, і мы ваявалі амаль з голымі рукамі. Нас нават не называлі па імені, а кожны меў свой нумар. Майго не забуду да смерці – гэта быў нумар 142. І мы там мусілі пакутаваць.

Недалёка нашай вёскі былі казармы немцаў, якія пільнавалі пуцёў. У 1942 годзе на Пакрову прыйшоў да нас адзін з немцаў, узяў на рукі нашага толькі што народжанага сынка, заплакаў і сказаў, што і ён такога самага мае...

Калі я быў у Рагачах і хацеў ад тамашніх старажылак даведацца пра навакольную даўніну, яны мяне адправілі ў Мікулічы, да Ніны Такаюк:

- Яна найлепш пра ўсё ведае, сказалі мне, — дакладна, што было і ў якім годзе.

Падаўся я па іхняй рэкамендацыі. Ніне Такаюк сёлета восемдзесят два гады і ведаў пра даўніну яна за такі час назбірала вельмі многа, беражна да іх адносілася і захавала агромны вусны архіў колішніх падзей, звычаяў, песень.

- У мінулым годзе, — пачала яна расказ, — нехта прыслаў да мяне дзяўчыну, якая пісала дыпломную працу. Прасіла яна расказаць пра ўсе найважнейшыя святы, як іх калісь адзначалі. І я ёй усё расказала як на Благавешчанне бацянюю лапу пеклі, а на Пакрову прасілі: "Святы Пакроў, пакрый зямлю лісточкам а мяне маладую вяночкам".

Тая дзяўчына напісала працу, але яшчэ пра яе вынікі сваёй інфарматаркі не паведаміла. Аднак гэта мне падалося мала істотным, бо ў мяне склалася ўражанне, што спадарыня Ніна Такаюк магла б са сваімі ведамі быць "прамотарам" не толькі дыпломных прац, але хіба нават і дысертацый. Бо і час, які выпаў на ейную долю, быў дынамічны і багаты ў падзеі.

У школу Ніна Такаюк пайшла ў шасцігадовым узросце:

Я была высокая і мама завяла мяне раней, у лютым. Настаўнік не хацеў прыняць. Тры гады я пераходзіла з класа ў клас, а тры гады хадзіла ў чацвёрты клас, бо нельга было школы кінуць. А ў нашай школе, у Рагачах, было толькі чатыры класы, а далей трэба было вучыцца ў Мілейчычах. А пра далейшую навуку цяжка было нават марыць. Майго суседа паслаў бацька вучыцца ў Гайнаўку і каб можна было там правучыцца год, прыйшлося яму прадаць бычка. У такіх школах вучыліся толькі дзеці святароў і адвакатаў.

Спачатку наша школа месцілася ў дзвюх хатах, а ў 1934-35 гадах войт паставіў новую, аддзельную школу. Вучылася я ахвотна і навука паддавалася мне вельмі добра. За выдатныя вынікі мяне ўзнагародзілі экскурсіяй у Белавежу і Гайнаўку; было нас такіх з нашай школы васьмёра — чацвёра дзяўчат і чатырох хлопцаў, а ўсіх дзяцей у рагачоўскай школе было каля двухсот. цей таксама вазілі ў Мілейчычы, Першы раз мы ехалі поездам та тады цудам было!

— Навучалі нас настаўніца з настаўнікам, — прадаўжае спадарыня Ніна. — Абое яны былі з Пазнанскага, былі вельмі рэлігійныя. Дзяцей у іх не было і яна вельмі беражна адносілася да нас; і людзям ва ўсім памагала. Калі мы ішлі са станцыі, з Чаромхі, яна ішла разам з намі. Калі пайшоў дождж, яна як квактуха ахінала нас чым магла ад яго. Навучыла яна нас выпякаць кандытарскія вырабы, а пасля я вучыла іншых рабіць гэтыя выпечкі.

Як памёр Пілсудскі, то нас у Мілейчычы завезлі. І раней вазілі нас у Мілейчычы, на кожнае 3 Мая. З кожнай вёскі на гэтае свята ехалі па дзве-тры ўпрыгожаныя бярозамі лічах, і ў Рагачах брамы пастаўля-

Багатыя веды

Ніна Такаюк

тры прамовы: па-польску, па-яўрэйску і па-руску. На смерць Пілсудскага ад нашага сяла дзяк сказаў паруску: "Погасло солнце". А так на 3 Мая апраналі нас у кракаўскія строі, што ў Мілейчычах трымалі, і боты нам давалі, і каралі. Каля партрэта Маршалка мы спявалі:

Przyszli tu dziś goście, Małe krakowianki, Do Pana Marszałka, Otoczyć go wiankiem.

Jak go taki wianek Barwisty otoczy, To mu pojaśnieją Zadumane oczy.

Oczy pojaśnieją, Uśmiechnie się mile, Surowej powagi Zbędzie się na chwilę.

А калі насталі саветы, тады дзяале ўжо на Першамай яны спявалі "Інтэрнацыянал". У нас жылі дзве настаўніцы, адна была з Мінска, а другая з Гомеля. А паколькі з прыходам саветаў пачалі да майго бацькі чапляцца, што кулак, і пагражалі вывазкай у Сібір, то тыя настаўніцы параілі нам, каб я пайшла ў іх школу і тады бацькоў не крануць. І я зноў стала вучыцца, а людзі пачалі падсмейвацца, што хачу стаць начальнікам; мне ж было ўжо шаснаццаць гадоў. Да таго ж гаварылі: "Вучыцеля вучыць, а ў школу ходзіць". А я, сапраўды, вельмі добра разбіралася ў матэматыцы і падказвала настаўніку як скарачаць дробы.

Калі ішлі саветы, то ім і ў Мікуфурманкі з дзяцьмі. І заўсёды было лі, а хлопцы папрычаплялі сабе

чырвоныя банты. Маладыя па вечарах сталі спяваць песні з палітычным зместам, што ад саветаў навучыліся. А іншыя зараз тут сталі кулакоў шукаць. І нас запісалі, бо ў нас была прыгожая хата. Многа ў калгас не запісалася, толькі тыя, што працаваць не любілі. І зараз яны паднялі рогі — нам зямлю аж да вугла клуні забралі. І рабілі гэта мясцовыя, свае.

Мой тата абрабляў драўніну: рабіў колы, сані, бочкі, стаўляў хаты. I я знаёмілася з татавай работай, дапамагала на гаспадарцы, бо тата старэў; яму было пяцьдзесят гадоў калі я нарадзілася. Бочкі тата вырабляў з хвоі. Колы былі з гнуткай бярозы, з шасці клякаў быў адзін вобад. А спіцы былі дубовыя. І калодзіцу сам тата рабіў. Тата быў граматным чалавекам; раней, м.інш., працаваў пры пракладцы нашай чыгункі. І ў юрыдычных пытаннях разбіраўся — да яго людзі прыходзілі за парадамі.

Пры саветах некаторых людзей выганялі пад Гайнаўку метры загатаўляць. А іншых мужчын забралі ў Кобрын крэпасць будаваць; кармілі іх слаба. А ў вёсцы рыхтавалі да вывазкі на ўсход. І наша сям'я апынулася ў спіску; наша "віна" была ў тым, быццам бацька заміж "яўрэй" сказаў "жыд". Абвінавачанне для дэпартацыі трэба было падпісаць дзвюм асобам. На нашу сям'ю данос падпісаў сваяк; яму рупіла наша маёмасць. І яшчэ адзін прыйшоў да нас у пятніцу і кажа: "Я вас не лякаю, але будзеце вывезены". І адразу пытае, ці чаго нашага не мог бы ўзяць сабе. Мы да вывазкі нарыхтаваліся раней, ужо ў чацвер спакаваліся.

Пры саветах каля нас размясціўся ваенны аркестр, які пасля перавялі ў Дубна. Адзін з аркестра хадзіў да мяне, Гайдукевіч называўся; ён быў аж з Краснадарскага краю. Ну і мама сказала, каб пісьмо кінуць дзе, то можа знойдзе і да сябе забярэ, калі нас вывезуць.

А ў нядзелю грымнула вайна. Вайна справядлівая, бо яна ўсім, а вывазка была наканавана толькі сумленным людзям. І Бог на свеце ёсць! Пасля вайны ўсе тыя, што падпісваліся на сваіх суседзяў, самі павыязджалі на ўсход. А ўсе дакументы на вывазку перахапілі немцы ў Кляшчэлях; з іх мы даведаліся пра сваіх суседзяў. З нашай вёскі сем сем'яў былі запісаны на дэпартацыю, разам з імі меў ехаць і рагачоўскі бацюшка.

І ад нямецкай вывазкі трэба было ўцякаць. Я выйшла зараз замуж, бо замужніх не бралі ў Германію. Мой муж раней у Польскім войску служыў каля Познані, сапёрам, ад студзеня 1939 года. У верасні, як успыхнула вайна, ягоная часць везла масты для Варшавы і пад Варшавай здалася ў палон. Палонных трымалі ў Мінску-Мазавецкім. Мужу ўдалося ўцячы і ў лістападзе ён вярнуўся дадому; каля Вулькі-на-Бугу перапраўляўся ў вадзе на свой бок, прастудзіўся.

Недалёка нашай вёскі былі казармы немцаў, якія пільнавалі пуцёў. У 1942 годзе на Пакрову прыйшоў да нас адзін з немцаў, узяў на рукі нашага толькі што народжанага сынка, заплакаў і сказаў, што і ён такога самага мае. І партызаны прыходзілі за харчамі, і пераапранутыя за партызан немцы. А знаёмыя немцы нас павучалі, каб нікому самім не даваць харчоў, толькі каб тыя прышэльцы самі бралі. Пасля, як ужо было вядома, што фронт набліжаецца, і нашы хлопцы ўцякалі да партызан заміж у Германію ехаць. Часам, як адыходзілі, уздымалі страляніну, гаварылі: каб немцы падумалі, што мы сілаю забіраем і пазней не чапляліся.

Мой тата ў час вайны быў солтысам. Не ўсім гэта падабалася, бо ж яшчэ пры саветах нас хацелі пазбыцца. Было такіх двух, што тата хацелі з солтыса скінуць; іх немцы хацелі расстраляць, але мама адбараніла. І ўсё ж такі тата ў 1943 годзе забілі, свае. Быў у нашай вёсцы адзін такі, што яшчэ пры Пілсудскім даносіў на аднавяскоўцаў на паліцыю; плацілі яму па 45 злотаў у месяц. Калі немцы яго арыштавалі, ён падрадзіўся і ім даносіць. Шмат людзей загінула ад ягоных даносаў. А мой тата ведаў, у чым справа, але не выдаваў яго, бо меў ён двух малых сыноў. Але калі ўжо фронт набліжаўся, той даносчык намовіў нейкіх чужых, каб тата забілі, каб пазбыцца сведка свайго прадажніцтва. Аднаго вечара прыйшло да нас чатырох незнаёмых і папрасілі тата каб да каго завёў малака ўзяць. Мама прапанавала сваё, але яны мелі іншы план; адвялі тата ад хаты і застрэлілі. А пасля вайны той даносчык у Расію ўцёк, тут мацеру пакінуў і яна пры чужых дажывала.

Калі праходзіў фронт і ў нас затрымаўся, то людзі цэлымі тыднямі ў лесе сядзелі разам са сваім дабром, бо і немцы, і рускія забіралі коней

[працяг 🖝 **III**]

Сталіца Вялікага княства Літоўскага

лічная сталіца Вялікага княства Літоўскага, унікальны горад на ўзвышшы, самай высокай мясціне Гродзеншчыны. Для беларуса ён нібы родны дзед, мудры і павучальны. У Навагрудак немажліва не закахацца, трапіўшы туды аднойчы, хочацца прыязджаць яшчэ і яшчэ. Ён прыгожы ў любую пару года і ў пранізлівы студзеньскі сівер, калі снегу на старых завулках па пояс і ў яснае лета, калі з Замкавай

гары вока зачароўваюць далягляды. Колькі гадоў таму цэнтральныя пляцы горада закаталі ў каменную плітку, нібы хацелі ператварыць сераднявечча ў Хатынь. Але знішчыць амаль тысячагадовы ліцьвінскі дух немажліва. Навагрудак не страціў свой шарм і па-ранейшаму вабіць падарожніка.

Горад быў заснаваны на мяжы Х-XI стагоддзяў (першы ўспамін у гістарычных дакументах — 1044 год), пазней стаў калыскай Вялікага княства Літоўскага. У горадзе праходзілі дзяржаўныя соймы, пасяджэнні Галоўнага літоўскага Трыбунала найвышэйшага суда краіны, афіцыйныя сустрэчы князёў і каралёў. У розныя часы быў розным палітычны статус і роля Навагрудка ў дзяржаве, але праз стагоддзі ён зберагаў сваю адметнасць.

Аб былой велічы Навагрудка нагадваюць руіны замка XIII стагодў 1252 годзе стаў рэзідэнцыяй вялікіх князёў літоўскіх. Замак будаваўся ў чатыры этапы з XIII па XVI ст., меў 7 вежаў, палац, замкавую царкву. Цытадэль была моцна разбурана ў вайне Рэчы Паспалітай з Масквой у 1654-1667 гг. і ў 1706 г. падчас Паўночнай вайны. Зберагліся толькі рэшткі дзвюх вежаў, земляныя валы, глыбокі роў. На дарозе, што вядзе на гару, знак-герб Навагрудка на камені.

Непадалёк Замкавай гары ўзвышаецца гара Міндоўга. Паводле мясцовага падання там пахаваны заснавальнік Вялікага княства Літоўскага Міндоўг. У XVIII — пачатку ХХ ст. на гары былі хрысціянскія могілкі. У 1993 годзе ля гары Міндоўга быў пастаўлены памятны знак.

Паміж узвышшамі стаіць Фарны касцёл Перамянення Пана (1712-1723), пабудаваны намаганнямі біскупа Мацея Анцуты на месцы храма XV ст., які заснаваў Вялікі князь Вітаўт. У 1422 г. у гэтым храме адбыўся шлюб караля Польшчы і князя ВКЛ Ягайлы з Соф'яй Гальшанскай. У касцёле 12 лютага 1799 г. быў ахрышчаны Адам Міцкевіч. У капліцы касцёла змяшчаецца саркафаг з астанкамі адзінаццаці сясцёр-назаратанак, расстраляных гітлераўцамі ў 1943 г.

Паблізу замкавай гары — курган Адама Міцкевіча, насыпаны ў 1924метраў) знаходзіцца зямля, прывезеная з краін, дзе жыў вялікі паэт. Ля кургана ў 1998 г. усталяваны памятны знак. Бліжэй да цэнтра места адметны помнік Міцкевічу аўтарства скульптара Валяр'яна Янушкевіча. Ён быў пастаўлены ў 1992 г.

Барыса-Глебская царква (1517-1519), пабудаваная на месцы храма XII ст., доўгі час была кафедрай праваслаўных, а калі належала Базыльянскаму ордэну — уніяцкіх мітрапалітаў. У XIX — пач. XX ст. у ёй зберагалася цудатворная ікона Навагрудскай Божай Маці.

Іншы помнік мураванага дойлідства — касцёл св. Міхала Арханёла (першая палова XVIII ст.), пабудаваны як касцёл дамініканскага кляштара на месцы драўлянага касцёла, фундаванага ў 1624 г. Крыштофам Хадкевічам. Храм перабудоўваўся ў 1724 г. і пасля пажару 1751 г. Пры кляштары з канца XVIII ст. да 1830-х гг. дзеіла дамініканская школа, у якой вучыліся Адам Міцкевіч, Ян Чачот, іншыя вядомыя асветнікі.

Цяперашні Мікалаеўскі сабор (1780) быў пабудаваны як касцёл пры кляштары францысканцаў. У 1846 г. ён стаў праваслаўным храмам, а пасля аднаўлення ў 1991 г. Навагрудскай епархіі ёсць саборнай царквою.

Ёсць у сённяшнім Навагрудку мячэць. Яе цяперашні будынак

Навагрудак (Наваградак) — ве- дзя, які пасля каранацыі Міндоўга 1931 гг. У кургане (вышыня да 17 заснаваны на месцы папярэдняга ў 1855 г. Пасля другой сусветнай вайны храм мясцовых татараў, якія вызнаюць іслам, быў зачынены. У 1997 г. мячэць зноў стала дзеіць.

З іншых помнікаў архітэктуры варта згадаць колішнія гандлёвыя рады на цэнтральным пляцы (пабудаваныя ў 1833 г.), разам з імі ансамблем глядзіцца старая забудова гарадскога пляца (будынкі другой паловы XIX ст.); будынкі канца 1920-х гадоў: былы дом ваяводы, бы-

Мікалаеўскі сабор

лы чыгуначны вакзал (цяпер аўтавакзал), жылы дом таго часу.

У горадзе ёсць два музеі — Гісторыка-краязнаўчы музей (адлюстроўвае гісторыю ад старажытнасці да 1945 г. і мае адметную экспазіцыю) і Дом-музей Адама Міцкевіча. Апошні будынак быў пабудаваны ў пачатку XIX ст., а цяперашні выгляд займеў пасля чарговай рэканструкцыі ў 1989-1990 гг. Першы музей у гэтым доме быў адчынены яшчэ "за польскім часам", а апошняе дзесяцігоддзе яго экспазіцыя ўвесь час абнаўляецца.

Пералічаць усіх знакамітых людзей, якія нарадзіліся, працавалі, вучыліся ў старадаўняй сталіцы няма сэнсу. Іх так шмат, як ні ў адным горадзе Гродзеншчыны. З'ездзіце ў Навагрудак, пашпацыруйце па ім і вы зразумееце чаму.

> Уладзімір ХІЛЬМАНОВІЧ, фота аўтара

Дамініканскі кляштар

[**II** 🖝 працяг]

і вазы; трэба было ўсё хаваць.

Пасля вайны з Мікуліч выехала ў Савецкі Саюз дзевяць сем'яў: дзве сям'і ў Кобрын, адна ў Зэльву, а апошнія ў шахты ў Луганскую вобласць. У лютым 1972 года мы наведалі мужавых сваякоў, што пасяліліся на Украіне. Усе выхадцы з нашай вескі тады прыязджалі да нас, віталіся, толькі той прадажнік не падышоў, як Іуда.

І зноў сталі ў нас — толькі ў Мікулічах — ладзіць калгас, пад які зноў захапілі нашы землі. Але пасля Познані іх распусцілі. І калі летам іх раскідалі, то мы пайшлі свае ўчасткі касіць. А той, што быў загадчыкам, супраціўляўся:

- Мы ж аралі, тлумачыў.
- То адворвай назад, мы цябе араць не прасілі.

I так некаторыя нажываліся на чужым. Але трэба сумленным быць, бо Бог кожнаму адплачвае ягонай манетай, толькі большай.

А мы сваіх дзяцей строга выхоўвалі і яны на парадачных людзей выраслі. Муж трымаў парадак, а я яму не супраціўлялася, хаця ён быў у мя-

не прымаком. Часам доўга тлумачыла яму справы, якіх ён не разумеў, бо не меў адукацыі. А я добра разбіралася ў разліках і, напрыклад, падлічыла, што вельмі карысна абсеяць часць поля травой, тады карова дасць на тры літры больш малака. Доўга талкавала гэта мужу і ён згадзіўся. Ён таксама не хацеў вучыць далей дачкі, бо меркаваў, што калі на рукі з'явіцца дзіця, то ўжо ніякая адукацыя непатрэбная. А я ў людзей тайком грошы пазычала на яе навуку, а пасля ў іх адрабляла ў полі. І ўсе нашы дзеці вывучыліся, усе выйшлі ў людзі.

Мы вельмі добра жылі з сям'ёй Рудчыкаў з Вулькі-Нурэцкай. Аднойчы ў час застолля Віктар запрапанаваў мне прыняць удзел у конкурсе беларускай песні і запісаў мяне. Калі ехала туды першы раз, напала на мяне хрыпата і я ў вагоне ўсё спявала, каб тую хрыпату сагнаць. Калі выйшла на сцэну і заспявала першую страфу, ахапіла мяне хваляванне. Але перамаглася і даспявала да канца. Скончыўся конкурс, асталося паўгадзіны да рашэння журы. Зяць зажартаваў, што

ўзнагарода будзе і ўсе мае сямейнікі рассмяяліся. І ўжо сталі разыходзіцца на абед. Аж тут аб'яўляюць, што мне прысуджана першае месца, адразу! Гэта было звыш трыццаці гадоў таму. Шмат разоў я станавілася лаўрэатам галоўнай узнагароды. Аднойчы прыйшоў да мяне адзін і прасіў прабачэння, што далі першае месца студэнтцы з Варшавы каб яе падбадзёрыць. Нейкі час выступала я ў дуэце з Геняй Вішанка, а пасля зноў сола. І ўжо не было хвалявання, і жартоўных песень шмат спявала, якія вельмі слухачам падабаліся. Спявала я без акампанементу, бо ў нас не было гарманістаў. Некалькі разоў прыязджаў Янка Крупа, дапамагаў мне падбіраць песні. Было ў нас і больш жанчын, што ўмелі спяваць, але яны не паказваліся; мо ім адвагі не хапала...

Аднойчы стаю ў Сямятычах у чарзе і са знаёмай па-свойму размаўляю. А нейкая панюся адвярнулася да мяне са словамі:

- Taka młoda, a mówić się nie nauczyła!
- Ja umiem po polsku i po niemiecku, адказваю ёй, — bo mam szkołę. Ale

ja też muszę mówić w języku macierzystym aby go zachować. A jak się pani nie podoba, to prosze nie słuchać albo zatkać uszy!

Мае сыны пажаніліся з каталічкамі і прынялі іхні абрад. Але нявесткі мяне вельмі шануюць, бо я лічу, што кожная сумленная дарога да Бога добрая і няма ні лепшай, ні горшай. Аднойчы прыйшлі да мяне нейкія прапаведніцы і я ім адразу засцерагла:

Можаце гаварыць, у чым заключаецца ваша вера, але каб мне не было што яна лепшая ад маёй; калі такое задумоўваеце, то адразу выбірайцеся ад мяне.

А найлепшай малітвай з'яўляецца добры ўчынак. Аднойчы пазваніла мне ўнучка і папрасіла каб я памалілася за яе экзамен. А я заміж таго пайшла на агарод суседкі, якая з-за хваробы таго агарода не магла абрабляць. Абгортваю ёй бульбу, а яна выглядае і дзівуецца, што я раблю.

- Я табе памагла, — адказваю ёй, - а ты памаліся за маю ўнучку.

Неўзабаве ўнучка пазваніла, што экзамен прайшоў паспяхова.

Запісаў Аляксандр ВЯРБІЦКІ

НЕ ХАЦЕЎ ПАМІРАЦЬ НА ЧУЖЫНЕ

Гісторыя ссыльнога Івана Снапа з Пашкоўшчыны заблытаная ды таямнічая. Ягоны сябра, Васіль Верамчук з Вулькі-Тэрахоўскай, сказаў такое:

— Сустрэліся мы з Іванам у Сярэбраным Бары пад Масквою. Неўзабаве перавялі нас у пасёлак Шыманіха Горкаўскай вобласці. Каля трох гадоў былі разам. Пасля мяне паслалі ў Якуцкую АССР, а Іван Сноп застаўся.

Па рэкамендацыі Васіля Верамчука падаюся ў Пашкоўшчыну да сваячніцы Івана Снапа, каб бліжэй пазнаць гісторыю жыхара Бельшчыны, якому выпала на долю паміраць на чужыне, здалёк ад сям'і, ад бацькаўшчыны. Гэта было ў нядзелю 16 ліпеня. На пачатку вёскі сустракаю мужыкоў на лаўцы. Выяўляю мэту свайго падарожжа.

— Гэта будзе Валя Сойка, — заяўляе Мішка Адынец, колішні пісьманосец. — Магу паказаць дзе жыве. Еду на пашу ў гэты бок.

Мая субяседніца аказалася ветлівай і гаваркой жанчынай. На маю просьбу падалася ў суседні пакой і прынесла пакет фатаграфій і пачала аповед.

— У дзядзькі Івана было дзве сястры. Аляксандра, маці мая, нарадзілася ў 1910 годзе, затым была Ірэна на год ці два гады малодшая за яе. Дзядзька Іван, здаецца, быў самы старэйшы. Але года нараджэння не памятаю. Пры акупацыі быў вывезены на прымусовыя работы ў Нямеччыну...

Версія гэтая здавалася быць неверагоднай, паколькі Верамчук гаварыў, што на ссылцы Сноп лічыўся палонным салдатам польскага войска.

Валіна суседка, старэйшая жанчына, сказала, што Іван быў прызваны ў армію, а не вывезены на прымусовыя работы і добра памятае, што нарадзіўся ён у 1915 годзе. Невядомым заставалася аднак тое, якім чынам Сноп трапіў у Нямеччыну, а пасля да рускіх. Маці Івана памерла на восемдзесят першым годзе жыцця і забрала з сабою таямніцу сынавай біяграфіі. А ягоных сясцёр, Аляксан-

Дзеткі: Жэнік, Таня і Федзя

дры і Ірэны, таксама няма ў жывых. Засталіся іхнія дочкі — Валя ў Пашкоўшчыне і Вера ў Малінніках. Пляменніцы не памятаюць дзядзькі з маладосці, паколькі першая нарадзілася ў 1939 годзе, а другая год пазней. Нягледзячы на гэта, я паспрабаваў прыблізна вызначыць ход падзей, якія тычацца справы Івана Снапа.

— Калі вы атрымалі першую звестку ад дзядзькі? — пытаю Валю.

Жонка Пелагея з сынам Жэнікам, ды Іван Сноп з дачушкай Таняй

- Было гэта ў пачатках пяцідзесятых гадоў. Ліст быў адрасаваны маці Івана, Тацяне, і адпраўлены з Горкаўскай вобласці. Дзядзька паведамляў што ён жывы і здаровы. Распытваў пра сямейнікаў і навіны з роднай вёскі. Наступныя лісты пасылаў маёй матулі, значыцца, сястры Аляксандры. Пісьмовыя кантакты падтрымліваліся. Неўзабаве нашы паслалі вызаў і дзядзька прыехаў з дзеткамі ў госці. Было гэта перад Спасам на пачатку шасцідзесятых гадоў, працягвае Валя Сойка. — Не памятаю аб чым гаварылі, бо размова праходзіла ў коле сямейнікаў старэйшага ўзросту. Адно стала вядомым,

што дзядзька Іван ажаніўся. Жонку клікалі Пелагеяй. У яе быў хлопчык Жэня. Затым нажылі яшчэ трое дзетак: Федзю, Таню і Алега. У Пашкоўшчыну дзядзька прыязджаў з Федзем і Таняй. Гасцявалі яны больш за два тыдні. Гэта была яго першая і апошняя сустрэча з сям'ёй Польшчы.

Пасля толькі лісты прыходзілі, а ў іх шмат сямейных здымкаў. Іван Сноп памёр 8 мая 1971 года. Гартаем пажаўцлы фатаграфіі. На кожнай з іх надпіс і дата. Укладаем іх паводле храналагічнай чарговасці. Вось першы здытах в датагодах в да

мак з подпісам: "Высылаем вам бабушка на долгую память, вашие внуки — Женя, Федя, Таня. Не забывайте нас, наша бабушка — 7 мая 1956 г.". На другім здымку жонка Пелагея, Жэнік і Таня. Фатаграфія паслана была 15 красавіка 1962 г. На чарговай чытаю надпіс: "Дорогие мои

бабушка, тёти и дяди! Этот снимок сделан в день смерти моего папы. Вот таким семилетним мальчышкой я остался сиротой и когда-нибудь в праздник вы собиротесь все вместе, вспомните моего папу и меня сироту. — Олег Сноп, 7 лет".

Гэтай сумнай і жаласнай падзеі прысвячаліся іншыя здымкі, выкананыя фотааматарам. На адвароце адной фатаграфіі чытаю: "На память! Вот он сдесь один. Тепер на всегда один. В последний час он сфотографирован в своей квартире. Навсегда он ушел от нас. А как не хотелось умирать, как он тосковал по всем родным, по своей родине. Прощай

наш дорогой и любимый". Толькі з Пашкоўшчыны. На развітанні Валя Сойка рэкамендуе: "Наведайце сястрыцу Веру Драбнікоўскую ў Малінніках. Можа яна нешта прыбавіць".

А дачка другой Іванавай сястры, Ірэны, сказала:

— Дзядзька фактычна нарадзіўся ў 1915 годзе і прыязджаў у Польшчу з дзеткамі.

Апрача таго, што пачуў я ў Пашкоўшчыне, прыбавіла:

— Таня выйшла замуж за вайскоўца ў Запарожжа. Федзя пасля завяршэння ваеннага вучылішча быў накіраваны ў Іркуцк

і там ажаніўся. Таня абяцала, што будзе апекавацца самым малодшым Алегам. Дзядзькава жонка Пелагея хварэла на сэрца. Памерла пяць гадоў пасля смерці Івана.

Першая з левага боку сястра Аляк-

сандра, побач яе дачка Валя Сойка,

сядзіць маці Снапа, Тацяна. Здымак

з паловы пяцідзесятых гадоў

Каб удакладніць гісторыю ссыльнога з Пашкоўшчыны, паўторна падаюся да Васіля Верамчу-

ка, які заяўляе: - У пасёлку Шыманіха са Снапом я заставаўся да 1950 года. Пасля падпісання "подданства" яго пакінулі на месцы (так рабілі з ваеннымі палоннымі, а ён, як казаў, лічыўся салдатам польскага войска), а мяне накіравалі ў Якуцкую АССР. У 1955 годзе, калі я быў у водпуску і падаўся ў пасольства ў Маскву дзеля афармлення дакументаў на выезд у Польшчу, пры нагодзе наведаў я свайго калегу, Івана Снапа. Заставаўся ён яшчэ ў пасёлку Шыманіха, жыў у невялічкім, збітым з дошак доміку, меў казу, частаваў казіным малаком. "Калі памру, гаварыў, — дык пахавайце мяне з іконай Божай Маці". Гэта была наша апошняя сустрэча. Пасля вяртання ў Вульку-Тэрахоўскую наладзілі мы пісьмовыя кантакты. У адным з лістоў Іван паведамляў, што перасяліўся ў пасёлак Мінееўка, адлеглы ад Шыманіхі на восемдзесят кіламетраў. Распытваў ён пра маё сямейнае жыццё і прафесійную працу. Калі я яму напісаў, што працую лясным работнікам, дык у наступным лісце ён прабаваў жартаваць: "Разве не надоела тебе еще пилить лес?" (мы ж на ссылцы займаліся высечкай лесу). Але лістоў было не больш чым тры. З таго, што мне стала вядомым, ягоная жонка працавала бухгалтарам. Да яе заляцаўся вайсковец у чыне маёра, але яна выбрала Івана Снапа. Доўга чакаў я адказу на апошняе пісьмо, але такі не паступіў. Выпадкова ў Бельску-Падляшскім даведаўся я ад жанчыны з Пашкоўшчыны аб смерці прыяцеля. Пачаткова не паверыў. Падаўся я затым да ягонай пляменніцы, якая пацвердзіла сказанае ды паказала жалобныя здымкі. На адным з іх каля труны відаць ікону Божай Маці. Сям'я, значыцца, ушанавала апошнюю волю пакойнага.

Столькі мне ўдалося запісаць ад трох субяседнікаў. А наконт Нямеччыны можна меркаваць, што суседка пляменніцы Валі Сойка і Васіль Верамчук гаварылі праўду. Івана

Самы малодшы Алег

Снапа прызвалі ў армію. Магло гэта быць у час мабілізацыі 1939 года. Пасля капітуляцыі Варшавы пэўна трапіў у нямецкі палон, адкуль папаў у лагер для салдат або ў маёнтак нямецкай сям'і ў якасці рабочага. Пасля вызвалення чырвонаармейцамі апынуўся ў савецкай зоне. Далейшы лёс ссыльнога Івана Снапа з Пашкоўшчыны ўжо вядомы.

Уладзімір СІДАРУК